

Müzik Aletleriyle İlgili Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Kütüb-i Tis'a Özelinde)

Kamuran ASLANTALAY

Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, Konya, Türkiye
PhD. Candidate, Necmettin Erbakan University, Social Sciences Institute, Department of Basic Islamic Sciences, Konya, Türkiye
kamuranaslantalay@hotmail.com

Makale Bilgileri	Öz
Makale Geçmişi Geliş: 19.04.2023 Kabul: 16.06.2023 Yayın: 30.06.2023	Müziğin tarihte ilk ne zaman ve nerede çıktığı bilinmemekle birlikte yapılan araştırmalar bazı müzik aletlerinin çok eski medeniyetlerde kullanıldığını ortaya koymaktadır. Bu da müziğin ve müzik aletlerinin eskiden beri toplumların hayatında var olduğunu göstermektedir. Tarihte toplumlar, müziği ve müzik aletlerini büyü, dinsel ayin, rehabilitasyon, askeri eğitim ve eğlence gibi farklı amaçlarla kullanmışlardır. Müslümanların müziğe ve müzik aletlerine bakışında hadislerdeki ifadeler ve Kur'an ayetleri etkili olmuştur. Bazı âlimler müziği ve müzik aletlerini bazı istisnai durumlar haricinde dinin yasakladığını söylerken, bazıları ise; müzik sözlerini, müzik aletlerini ve ikisinin birlikte icra edildiği yerleri birbirinden ayırarak farklı hükümler vermişlerdir. Bu araştırma Peygamberimiz döneminde kullanılan müzik aletlerini Kütüb-i Tis'a özelinde merfû' hadislerden tespit ederek hadislerin tahriç ve değerlendirmesini ortaya koymayı konu edinmektedir. Çalışmanın birinci kısmında; Kütüb-i Tis'a hadislerinde geçen müzik aletleriyle ilgili bilgiler verilmiş, bu isimlerin bugün hangi müzik aletini karşıladıkları ve başka anlamlara gelip gelmedikleri tespit edilmiş, akabinde bu müzik aletleriyle alakalı rivayetlerin tahriç yapılarak bu rivayetlerin sıhhati muhaddis ve muhakkiklerin görüşleriyle ortaya konmuş; bu rivayetlerden isnadı zayıf olanların neden zayıf oldukları cerh, ta'dil ve ricâl kaynaklarından faydalanılarak açıklanmıştır. İkinci kısmında ise mezhep imamlarının ve mezheplerin müzik ve müzik aletlerinin hükmü konusundaki görüşleri ve gerekçeleri haram, mekruh ve mubah olmak üzere üç başlık altında ortaya konmuştur.

Determination and Evaluation of Hadiths Related to Musical Instruments (Special to Kutub-i Tis'a)

Article Info	Abstract
Article History Received: 19.04.2023 Accepted: 16.06.2023 Published: 30.06.2023	Although being unknown when and where music first emerged, researches reveal that some musical instruments were used in ancient civilizations. This shows that musical instruments and music have existed in the lives of societies since ancient times. In history, societies have used music and musical instruments for different purposes such as magic, religious ritual, rehabilitation, military training and entertainment. The expressions in the hadiths and the verses of the Qur'an have been influential in the Muslims' view of music and musical instruments. While some scholars say that religion prohibits music and musical instruments, with some exceptions, some say; distributing music, separating the places where they perform musical instruments and memories together, they have given different judgments. This research is about revealing the determination and evaluation of the hadiths by identifying the musical instruments used in the period of our Prophet from the merfû' hadiths specific to Kutub-i Tis'a. In the first chapter of the study; information about the musical instruments mentioned in the hadiths of Kutub-i Tis'a has been given, it has been determined which musical instrument these names correspond to today and whether they have other meanings; then by making takhrîj of rumors about these musical instruments, authenticity of the rumors are presented with the opinions of muhaddiths and muhakkiks, it is explained why those whose isnads are weak are weak by utilizing the sources of jarh, tadil and rijâl. In the second chapter, the opinions and thoughts of the sect imams and sects on the rule of music and musical instruments are presented under three headings haram, makruh and mubah.

Atıf/Citation: Aslantalay, Kamuran. "Müzik Aletleriyle İlgili Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi (Kütüb-i Tis'a Özelinde)". *akif* 53/1 (2023), 75-96. <https://dx.doi.org/10.51121/akif.2023.33>

"This article is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License** (CC BY-NC 4.0)" / Bu makale, **Atıf-GayriTicari (CC BY-NC 4.0) Uluslararası Lisansı** altında lisanslanmıştır."

Giriş

Günümüzde müzik, geçmişe nazaran insanların hayatında daha fazla yer edinmekte ve insanları etkilemektedir. Tarihi süreç içerisinde müzik aletleri çeşitlendiği gibi müzik türleri de çeşitlenmiştir. İnsanlar dünya görüşlerine, sanat anlayışlarına ve duyu dünyalarına uygun müzik türlerini dinleme ihtiyacını daha fazla hisseder olmuşlardır. Müzik adeta birçok insanın hayatında vazgeçilemez ya da uzak durulamaz unsurlardan biri haline gelmiştir.

Bugün Müslümanlar, yaşadıkları hayatın her alanında müzik dinleme ya da müzikli ortamlarda bulunma durumuyla karşı karşıya kalmaktadırlar. İslam hukukunda müzik dinleme ve müzik aletlerini kullanma konusunda birbirinden farklı fikhî hükümler verilmiş olması Müslümanlarda kafa karışıklığına sebep olmakta, dolayısıyla kimileri müzikten ve müzik aletlerinden tamamen uzak durmakta, kimileri müziği dinlemekte, kimileri de müzik dinlenmesinde hiçbir beis görmemektedir.

Tarih boyunca müzik aletleri müziğin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur. Bu çalışmada amacımız Kütüb-i Tis'a¹ özelinde merfû' hadislerde geçen müzik aletlerini tespit etmek, bu isimlerin başka anlamlara gelip gelmediğini ortaya koymaktır. Ayrıca bu konuyla ilgili rivayetlerin Kütüb-i Tis'a'da hangi kaynaktan geçtiğini tespit etmek ve hadis alanında otorite olan hadis âlimlerinin ve muhakkiklerinin, rivayetin senedindeki ravilerin durumlarını da ortaya koyarak yaptıkları sıhhat tespitlerini değerlendirmek, çalışmanın üzerinde durduğu diğer bir konudur.

Hadisler sıhhat bakımından değerlendirilirken başvuru tüm kaynaklardaki bilgiler göz önünde tutulacak, hadislerle ilgili yapılan sened-metin incelemeleri ve rivayet farklılıkları gerekli yerlerde belirtilecektir. Sıhhat değerlendirmesinde Hâkim'in *el-Müstedrek*'indeki açıklamaları ve Zehebî'nin aynı hadislerle ilgili tespitlerinden, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *Müsned*'i ve İbn Hibbân'ın (ö. 354/965) *Şahîh*'ini tahkik eden Şuayb el-Arnaût, *Sünen-i Erba'a'yı* tahkik eden Nâsirüddîn el-Elbânî (ö. 1999) ve Ebû Ya'lâ'nın (ö. 307/919) *Müsned*'inin tahkikini yapan Hüseyin Selîm Esed'in hadis ile ilgili görüşlerinden faydalanılacaktır.

İsnadlarda zikredilen raviler için Nâsirüddîn el-Elbânî'nin *Silsiletü'l-ehâdîs-i-Şahîha'sı*, İbn Ebî Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-Ta'dîl*'i, el-Heysemî'nin (ö. 807/1405) *Mecma'u'z-zevâ'id ve Menba'u'l-fevâ'id*'i, İbn Hibbân'ın *es-Sikât*'i, Muhammed b. Tahir el-Mağdisî'nin (ö. 507/1113) *el-Cem' beyne ricâli's-Şahîhayn*'i, Yusuf b. Zeki el-Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbu'l-Kemâl*'i, İbn Hacer el-'Askalânî'nin (ö. 852/1449) *Tehzîbu't-Tehzîb*'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Mîzânü'l-İtidâl*'i ve İbn Hacer'in (852) *Lisâü'l-Mîzân*'i istifade ettiğimiz başlıca kaynaklardır.

Hadisler incelenirken önce hadisin Arapça metni ve Türkçe tercümesine daha sonra da tahric ve sıhhat değerlendirilmesine yer verilecektir.

Farklı tariklerle rivayet edilen bir hadis hakkında birden çok sıhhat hükmü verilmişse sıhhat bakımından derecesi yüksek olan tercih edilecektir.

Ayrıca Buḥârî ve Müslim'in *el-Câmîu's-Şahîh* adlı kitaplarında geçen hadislerin sıhhati mevzusunda herhangi bir görüş varsa nakledecek, görüş yoksa şahîh olarak belirtilecektir.

¹ Buḥârî ve Müslim'in *Sahîh*'i, Ebû Dâvud, Nesâî, Tirmizî, İbn Mâce ve Dârimî'nin *Sünen*'i, İmam Mâlik'in *Muvattâ'*ı ve Ahmed İbn Hanbel'in *Müsned*'i için kullanılır. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, "el-Kütübü't-Tis'a", 169.

1. Müzik Aletleriyle İlgili Hadislerin Tahriç ve Değerlendirilmesi

1.1. Vurmalı Müzik Aletleri

1.1.1. Def (الدف):

Genelde ritim için kullanılan bir çalgı olan def, çok eski devirlerden beri bilinmektedir. Def kelimesinin aslı Sümerce “dap” olup Akkadca aracılığıyla Arapçaya ve diğer Sâmî dillere geçmiştir. Arapların evlilik ve sünnet törenleri sırasında def çalarak eğlenmeleri eski âdetlerindendir. Araplar, bu geleneği İslâmî dönemde de devam ettirmişlerdir.²

1. Hadis

دَخَلَ عَلَيَّ أَبُو بَكْرٍ وَعِنْدِي جَارِيَتَانِ مِنْ حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرٍ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ هِشَامٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ جَوَارِي الْأَنْصَارِ تُعَنِّيَانِ بِمَا تَقَاوَلْتِ بِهِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثَ قَالَتْ وَلَيْسَتْ مَعْنِيَّتَيْنِ فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ أَمْرُومُ الشَّيْطَانِ فِي بَيْتِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَذَلِكَ فِي يَوْمِ عِيدِ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَا أَبَا بَكْرٍ إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا وَهَذَا عِيدُنَا وَحَدَّثَنَا هِشَامٌ عَنْ أَبِي مَعَاوِيَةَ عَنْ أَبِي هِشَامٍ بِهَذَا الْإِسْنَادِ وَفِيهِ جَارِيَتَانِ تَلْعَبَانِ بِدُفِّ

Âişe'den (r.anha) naklen rivayet etti. Âişe şöyle demiş:

“(Bir defasında) yanıma Ebû Bekir girdi, yanımda Ensâr'ın cariyelerinden iki cariye bulunuyor; Buâs harbinde Ensâr'ın birbirlerine söyledikleri şiirleri terennüm ediyorlardı. Ama bu cariyeler şarkıcı değildiler. Ebû Bekir: Resûlullah'ın (s.a.v.) evinde şeytan ıslığı mı çalıyor, hem de bayram gününde?” dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.): Yâ Ebâ Bekir! Her milletin bir bayramı vardır; bu da bizim bayramımızdır.” buyurdular.

Bize, bu hadisi Yahya ile Ebû Küreyb hep birden Ebû Mu'âviye'den, o da Hişâm'dan naklen bu isnadla rivayet ettiler. Bu hadiste: “Yanımda defle oynayan iki cariye vardı.” denilmiştir.³

Bu hadisi, Müslim *Şahîh*'inde ve İbn Mâce *Sünen*'inde Yahya b. Yahya ve Ebû Kureyb ←Ebû Mu'âviye ←Hişâm ←Babası ←Âişe... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının şahîh olduğunu, seneddeki Ebû Üsâme'nin Hammâd b. Üsâme olduğunu belirtmiştir.⁴

Müslim'in naklettiği hadislerin sıhhati hususunda hem muhaddislerin hem de sonraki dönem güvenilir âlimlerin icmâ etmelerine dayanarak bu hadisin şahîh olduğunu söyleyebiliriz

2. Hadis:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ مَنِيعٍ، قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ هَارُونَ، قَالَ: أَخْبَرَنَا عِيسَى بْنُ مَيْمُونٍ الْأَنْصَارِيُّ، عَنِ الْقَاسِمِ بْنِ مُحَمَّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أَعْلِنُوا هَذَا التَّكَاخَ، وَاجْعَلُوهُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَاضْرِبُوا عَلَيْهِ بِالْذُّفُوفِ»

Âişe'den (r.anha) rivayete göre, şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: “Nikâhı gizli değil ilan ederek yapın, mescitler gibi kalabalıklı yerlerde yapın. Nikâh yapıldığının belli olması için def çalın.”⁵

² Nebi Bozkurt, “Müsiki”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 9/83.

³ Müslim, Şalâtü'l-İdeyn, 16.

⁴ İbn Mâce, *es-Sünen*, 21. 3/92, ikinci dipnot.

⁵ et-Tirmizî, “Nikâh”, 6 (No. 1089).

Bu hadisi, Tirmizî *Sünen*'inde Ahmed b. Menî' ← Yezîd b. Hârûn ← İsâ b. Meymûn el-Enşârî ← Kâsım b. Muhammed ← Âişe... senediyle rivayet etmiştir.

Tirmizî, bu hadisin garîb hasen olduğunu söylemiştir. Ayrıca İsâ b. Meymûn el-Enşârî'nin hadis alanında zayıf olduğunu belirtmiştir. İbn Ebî Hâtim'de İsâ b. Meymûn'un metrukü'l-hadîs ve da'îfü'l-hadîs olduğunu söylemiştir.⁶ el-Elbâni ise, ilan edilmesi kısmı hariç hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁷

Bu değerlendirmeler hadisin zayıf olduğunu göstermektedir.

3. Hadis

حَدَّثَنَا سَيَّارُ بْنُ حَاتِمٍ، حَدَّثَنَا جَعْفَرٌ قَالَ: أَتَيْتُ فَرْقَدًا يَوْمًا فَوَجَدْتُهُ خَالِيًا فَقُلْتُ: يَا ابْنَ أُمِّ فَرْقَدٍ لَأَسْأَلَنَّكَ الْيَوْمَ عَنْ هَذَا الْحَدِيثِ فَقُلْتُ: أَخْبِرْنِي عَنْ قَوْلِكَ فِي الْحُسْفِ، وَالْقَدْفِ أَشْيَاءٌ تَقُولُهُ أَنْتَ أَوْ تَأْتُرُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: لَا. بَلْ آتُرُهُ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُلْتُ: وَمَنْ حَدَّثَكَ؟ قَالَ: حَدَّثَنِي عَاصِمُ بْنُ عَمْرِو بْنِ الْجَلِي، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَدَّثَنِي قَتَادَةُ، عَنْ سَعِيدِ بْنِ الْمُسَيَّبِ، وَحَدَّثَنِي بِهِ إِبْرَاهِيمُ النَّحْعِيُّ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «تَبِيتُ طَائِفَةً مِنْ أُمَّتِي عَلَى أَكْلِ وَشُرْبٍ وَهُوَ وَلَعِبٍ، ثُمَّ يُصْبِحُونَ قَرَدَةً وَخَنَازِيرَ، وَيُبْعَثُ عَلَى أَحْيَاءٍ مِنْ أَحْيَائِهِمْ رِيحٌ فَتَنْسِفُهُمْ، كَمَا نَسَفَتْ مَنْ كَانَ قَبْلَهُمْ بِاسْتِخْلَافِهِمُ الْخُمُورَ وَضَرْبِهِمُ بِالْدُّفُوفِ، وَاتِّخَاذِهِمُ الْقَيْنَاتِ»

Ebû Ümâme'den (r.a.) rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Ümmetimden bir topluluk yiyerek, içerek, oyun ve eğlenceyle geceyi geçirirler. Sonra domuzlar ve maymunlar olarak sabahlarlar. Onların mahallelerinden bir mahalleye bir rüzgâr gönderilir ve bu rüzgâr onları; kendilerinden önce şarabı kendilerine helal kılanların, def çalanların ve kaynat edinenlerin yerle bir edildiği gibi yerle bir eder."⁸

Bu hadisi, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde Seyyar b. Hâtim ← Cafer ← Ferkad ← Âsım b. 'Amr el-Becelî ← Ebû Umame ... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadis hakkında şunları söylemiştir: Hadisin üç isnâdı vardır. Birinci isnad Seyyar b. Hâtim ve Ferkad'dan (O, İbn Ya'kûb es-Sebkî'dir) dolayı zayıftır. İkinci isnadda Ferkad Kâtâde'den O da Saîd b. el-Müseyyeb'den mürsel olarak rivayet etmiştir. Üçüncü isnadda Ferkad İbrahim en-Neħaî'den rivayet etmiştir, bu isnadda mu'daldir.⁹

el-Elbânî, Seyyar b. Hâtim hakkında sadûktur, evhamı vardır, demiştir.¹⁰ İbn Ebî Hâtim ise Seyyâr b. Hâtim'in hadisi bilmediğini hadis ezberlemediğini ve münkeru'l-hadîs olduğunu söylemiştir.¹¹

Verilen bilgiler bizi hadisin zayıf olduğu sonucuna götürmektedir.

4. Hadis:

حَدَّثَنَا حُمَيْدُ بْنُ مَسْعَدَةَ الْبَصْرِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا بِشْرُ بْنُ الْمَفْضَلِ قَالَ: حَدَّثَنَا خَالِدُ بْنُ دَكْوَانَ، عَنِ الرَّبِيعِ بْنِ مَعْرُودٍ قَالَ: جَاءَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَدَخَلَ عَلَيَّ غَدَاةَ بُيْتِي، فَجَلَسَ عَلَيَّ فِرَاشِي، كَمَا جَلَسَ مَعِي، وَجُورِيَاتٍ لَنَا بِضُرْبٍ بِدُفُوفِهِنَّ، وَيَنْدُبْنَ مَنْ قُتِلَ مِنْ آبَائِي يَوْمَ بَدْرٍ، إِلَى أَنْ قَالَتْ إِحْدَاهُنَّ: وَفِينَا نَبِيٌّ يَعْلَمُ مَا فِي عَدِي، فَقَالَ لَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اسْكُنِي عَنْ هَذِهِ، وَقُولِي الَّتِي كُنْتِ تَقُولِينَ قَبْلَهَا».

⁶ İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râdî, *el-Cerh ve't-ta'dil*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, 1271/1952, 6/287.

⁷ et-Tirmizî, *es-Sünen*, 3/390, birinci dipnot.

⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/564, (No. 22231).

⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/564, ikinci dipnot.

¹⁰ Nâşirüddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-eħadîsi's-Şahiha* (Riyâd: Mektebetü'l-Ma'arif, 1422/2002), 2/510.

¹¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, 3/92.

Mu'avviz kızı Rübeyyi'den (r.anha) rivayete göre, şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.v.) zifaf gecemin ertesi günü gelip yanıma girdi ve yatağımın üzerine senin şimdi oturduğun gibi oturdu. Bu esnada bazı kız çocukları bizim için def çalmakta ve atalarımızdan Bedir günü şehit düşen kimselerin kahramanlıklarını dile getirmekte idiler. Nihayet içlerinden biri: "Şu anda aramızda bir yarını bile bir peygamber var!" dedi. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.v.) o kıza: "Bunu söylemeyi bırak da önce söylemekte olduğun sözleri söyle!" buyurdu.¹²

Bu hadisi Tirmizî *Sünen*'inde, Humejd b. Mes'ade el-Başrî ← Bişr b. Mufađdal ← Hâlid b. Zekvân ← er-Rubeyyi' bint Muavviz... senediyle, Ahmed b. Hanbel *Müsned*'inde, 'Affân ← Hammad b. Seleme ← Ebû Huseyin ← er-Rubeyyi' binti Mu'avviz b. Afrâ'... senediyle rivayet etmişlerdir.

Tirmizî, bu hadisin hasen şâhîh olduğunu söylerken el-Elbânî, şâhîh olduğunu söylemiştir.¹³

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadisin Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde geçen isnadının Müslim'in şartına göre şâhîh olduğunu söylemiş. Hammâd'ın (İbn Seleme) Müslim'in ricâlerinden olduğunu ve geri kalan bütün ravilerin de Şeyhân'ın ricâlinin şikâlarından olduğunu belirtmiştir.¹⁴

Bu değerlendirmelerden hadisin şâhîh olduğunu söyleyebiliriz.

1.1.2. Ğırbâl (غربال):

Ğırbal, def ve bendirle benzerlik gösteren çember şeklinde bir çalgıdır.¹⁵ Bu aleti "tabl" yani "davul" gibi isimlendirenler de olmuştur.¹⁶ Kelimenin "kalbur" manasında kullanımı da mevcuttur.¹⁷

حَدَّثَنَا نَصْرُ بْنُ عَلِيٍّ الْجَهْضَمِيُّ، وَالْحَلِيلُ بْنُ عَمْرٍو قَالَا: حَدَّثَنَا عَيْسَى بْنُ يُونُسَ، عَنْ خَالِدِ بْنِ إِيَّاسَ، عَنْ رَيْبَعَةَ بْنِ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ، عَنْ الْقَاسِمِ عَنْ عَائِشَةَ، عَنْ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «أَعْلِنُوا التَّكَاحَ، وَاصْرُبُوا عَلَيْهِ بِالْغَرْبَالِ»

Âişe'den (r.anha) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu, demiştir: "Bu evlenme işini (halka) duyurun ve bunun için ğırbâl çalınız."¹⁸

Bu hadisi İbn Mâce'nin *Sünen*'inde ← Naşr b. Ali el Cehdamî ← Halîl b. 'Amr ← İsbâ b. Yunus ← Hâlid b. İlyas ← Reb'â b. Ebî Abdirrahman ← Kâsım ← Âişe... senediyle rivayet etmiştir.

Muhammed Fuâd Abdubâkî, Heysemî'nin *Zevâ'id*'inde âlimlerin bu hadisin senesinde bulunan ravilerden Hâlid bin İlyâs Ebu'l-Heysem el-'Adevî'nin zayıflığı konusunda ittifak ettiklerini, hatta İbn-i Hibbân, Hâkim ve Ebû Saîd en-Naqqâş'ın onun mevzû' hadislerinin var olduğunu söylediklerini belirtmiştir.¹⁹

Dolayısıyla hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

¹² et-Tirmizî, *es-Sünen*, "Nikâh", 6.

¹³ et-Tirmizî, *es-Sünen*, 2/390.

¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 44/570, birinci dipnot.

¹⁵ Ebû's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn İbn Esir, *en-Nihâye fi ğaribi'l-hadis*, thk. Tahir Ahmed ez-Zâvî, (Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979), 3/352; Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzûr, *Lisânü'l-'Arab*, (Beyrût: Dâru Sâdir, 1414/1993), "ğrb" 11/491; Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân Karâfi, *ez-Zahire*, thk. Muhammed Hâcî (Beyrût: Dâru'l-Ğarb, 1415/1994), 4/400.

¹⁶ Muhammed Dusûkî, *Hâşiyetü'd-Dusûkî ale's-şerhi'l-kebir*, (Mısır: Dâru'l-Kütübi'l-İhyâi'l-'Arabî, ty.), 2/399.

¹⁷ Bkz. İbn Manzûr, "ğrb", 11/491.

¹⁸ İbn Mâce, "Nikâh", 20 (No. 1895).

¹⁹ İbn Mâce, *es-Sünen*, 3/90; Ebü'l-Hasen Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve Menba'u'l-fevâ'id*, thk. Hüsamettin el-Kudsî (Kahire: Mektebetü'l-Kudsî, 1414/1994), 2/216.

1.1.3. Tabl (الطبل):

Tabl kelimesinin aslı Arapçadır. Türkçede tabul, tavul, tavıl, davul şeklinde kullanılan kelime; Batı dillerine Endülüs üzerinden atabal, Osmanlılar aracılığıyla da tabor ve tambor/tambour şekillerinde geçmiştir.²⁰ Vurmalı sazlardan biri olan davul dünyanın en eski müzik aletlerindedir. İlk görsel örneklerine Sümerlere ait kabartmalar üzerinde rastlanmakta (m.ö. 3000) ve elle çalındığı görülmektedir.²¹

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَحْيَى قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَرَّايِيُّ، عَنْ ثَعْلَبَةَ بْنِ أَبِي مَالِكٍ التَّمِيمِيِّ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ مُجَاهِدٍ، قَالَ: كُنْتُ مَعَ ابْنِ عُمَرَ، «فَسَمِعَ صَوْتَ طَبْلِ، فَأَدْخَلَ إِصْبَعِيهِ فِي أُذُنَيْهِ، ثُمَّ تَنَحَّى، حَتَّى فَعَلَ ذَلِكَ ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ قَالَ: هَكَذَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ»

"Mücâhid'den (r.a.);şöyle demiştir: Ben, (Abdullah) b. Ömer ile(r.a.) birlikte idim. Bir davul sesi işitti. Hemen iki parmağını (uçları) kulaklarına soktu. Sonra da oradan uzaklaştı. Hatta bunu üç kere yaptı. Sonra dediki: Resûlullah (s.a.v.) böyle yapmıştır."²²

Bu hadisi İbn Mâce *Sünen*'inde, Muhammed b. Yaḥyâ ←el-Firyâbî ←Şa'lebe b. Ebî Mâlik et-Temîmî ←Leys ←Mücâhid ←İbn Ömer... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, Heysemî'nin *Zevâid*'inde bu hadisin senedindeki ravilerden Leys b. Ebî Selîm'in zayıflığı konusunda cumhurun ittifak ettiğini, senedin diğer ravisi Şa'lebe'nin ise İbn Mâce'nin rivayetinde (İbn Mâlik) diye geçtiğini, bunun da Şa'lebe'nin râvisi el-Firyâbî'nin yanlıgısı olduğunu söylemiştir. Mizzi'nin *et-Tehzîb* ve *el-Etrâf*'ta belirttiği gibi bunun doğrusu (Şa'lebe b. Süheyl Ebû Mâlik)'dir. Ebû Dâvûd bu hadisi kendi *Sünen*'inde senediyle birlikte Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den (r.a.) rivayet etmiştir. Yalnız şöyle bir fark var ki, Ebû Dâvûd'un rivayetinde Nâfi' «Davul sesi» ifadesini kullanmamış, bu ifade yerine "Mizmâr (sesi)" demiştir. Hadisin geri kalan bölümü burada yer alanın aynıdır.²³

Bu değerlendirmelerden hadisin zayıf olduğunu anlaşılmaktadır.

1.1.4. Ceres (الجرس):

Ceres, Ortadoğu ülkelerinin kültüründe bulunan yaygın bir çalgıdır. Hayvanların boyunlarına asılan zil ile kiliselerde kullanılan çana da ceres denilmiştir.²⁴

1. Hadis

وَحَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي حَبْرَةَ، وَابْنُ حُجْرٍ، قَالُوا: حَدَّثَنَا إِسْمَاعِيلُ يَعْنُونَ ابْنَ جَعْفَرٍ، عَنِ الْعَلَاءِ، عَنِ أَبِيهِ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الْجَرَسُ مَرَامِيرُ الشَّيْطَانِ»

Ebû Hureyre'den (r.a.) rivayet edildiğine göre: Resûlullah (s.a.v.): "Çan, şeytanın düdükleridir." buyurmuşlar.²⁵

Bu hadisi Müslim *Şahîh*'inde Yahya b. Eyyûb ←Kuteybe ←İsmail ←el-'Alâ ←Babası ←Ebû Hureyre... senediyle, Ebû Dâvûd *Sünen*'inde Muhammed b. Râfi' ←Ebû Bekir b. Evs ←Süleyman b. Belâl ←el-'Alâ b. Abdurrahman ←Babası ←Ebû Hureyre... senediyle, Ahmed b.

²⁰ Friedrich Kluque, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache* (Berlin: 1975), 768.

²¹ Bozkurt, "Müsiki", 9/53-55.

²² İbn Mâce, "Nikâh", 22 (No. 1901).

²³ İbn Mâce, *es-Sünen*, 3/94, birinci dipnot.

²⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz. Şevveş Muḥâmîd, "Aḥkâmu'l-Müsiki'l-Ceres fi'l-Fıkhî'l-İslâmî (Şam: Mecelletü Câmî'ati'd-Dimeşk li'l-'Ulumi'l-İktisâdiyye ve'l-Kanûniyye, 1427/2007), 23/475-509; İlhan Ayverdi, Misalli Büyük Türkçe Sözlük (İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, 2010), "ceres", 859.

²⁵ Müslim, "Libâs", 104; Ebû Dâvûd, "Cihad", 51 (No. 2558); Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 14/388 (No. 8783)

Ḥanbel *Müsned*'inde el-Ḥuzâî ← Süleyman ← el-'Alâ ← Babası ← Ebû Hureyre... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, hadisin isnadının Müslim'in şartına göre şaḥîḥ olduğunu, ravilerden Ḥuzâî'nin Mansûr b. Seleme, Süleyman'ın İbn Bilâl ve 'Alâ'nın Ḥarḳâ'nın mevlası İbn Abdurrahman b. Ya'kûb olduğunu söylemiştir.²⁶

Hadisin şaḥîḥ olduğu anlaşılmaktadır.

2. Hadis:

أَخْبَرَنَا الْحَكَمُ بْنُ الْمُبَارَكِ، حَدَّثَنَا مَالِكٌ، عَنْ نَافِعٍ، عَنْ سَالِمٍ، عَنْ أَبِي الْجَرَّاحِ، مَوْلَى أُمِّ حَبِيبَةَ، عَنْ أُمِّ حَبِيبَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «الْعَيْرُ الَّتِي فِيهَا الْجَرَسُ، لَا تَصْحَبُهَا الْمَلَائِكَةُ»

H. Ümmü Ḥabibe'den (r. anha), (O da) Hz. Peygamber'den (s.a.v.) rivayet etti ki, O şöyle buyurdu: “İçinde zil bulunan kafiyele melekler arkadaşlık etmez!”²⁷

Bu hadisi Dârimî *Sünen*'inde el-Ḥakem b. el-Mubârek ← Mâlik ← Nâfi' ← Sâlim ← Ebû'l-Cerrâḥ ← Mevlâ Ümmi Ḥabîb ← Ümmü Ḥabîbe... senediyle, Ahmed b. Ḥanbel *Müsned*'inde Abdullah ← Ebî Şenâ el-Leys Ya'nî b. Sa'd ← Nâfi' ← Sâlim b. Abdullah ← Cerrâḥ Mevlâ Ümmi Ḥabîbe... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût bu hadisin Şaḥîḥ liğayrihi olduğunu Ahmed b. Ḥanbel'in *Müsned*'inde geçen isnadın ise el-Cerrâḥ Mevlâ Ümmi Ḥabîbe'nin durumunun bilinmemesi dolayısıyla (Onun adı Buḥârî'nin *et-Tarîḥu'l-kebîr*'inde, İbn Ebî Ḥâtim'in *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*'inde ve İbn Ḥibbân'ın *Şikât*'inde Ebû'l-Cerrâḥ olarak geçmektedir.) zayıf olduğunu söylemiştir.²⁸

Muhakkik Hüseyin Selîm ed-Dârâni, Dârimî'nin *Sünen*'indeki senedin şaḥîḥ olduğunu söylemiştir.²⁹

Hadisin şaḥîḥ olduğu anlaşılmaktadır.

Ebû Ḥâtim, “Resûlullah'ın burada kastettiği devenin vahiy inerken üzerinde bulunduğu deve olabileceğini söylüyor.”³⁰

1.1.5. Celâcil (الجلجل):

Celâcil kelimesinin tekili culculdür. Küçük ziller anlamına gelir.³¹

1. Hadis:

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الرَّحِيمِ الْبِرَّازِ، أَخْبَرَنَا رُوْحٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ جَرِيحٍ، عَنِ بُنَانَةَ مَوْلَاةِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ حَيَّانَ الْأَنْصَارِيِّ عِنْدَ عَائِشَةَ، قَالَتْ: بَيْنَمَا هِيَ عِنْدَهَا إِذْ دَخَلَ عَلَيْهَا بَجَارِيَةٌ وَعَلَيْهَا جَلْجَلٌ يُصَوِّتُنْ، فَقَالَتْ: لَا تُدْخِلْنَهَا عَلَيَّ إِلَّا أَنْ تَقْطَعُوا جَلْجَلَهَا، وَقَالَتْ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَقُولُ: «لَا تَدْخُلُ الْمَلَائِكَةُ بَيْتًا فِيهِ جَرَسٌ»

Bünane'den rivayet edildi ki; O (Bünâne) Hz. Âişe'nin (r.a.) yanında iken üzerinde sesler çıkartan ziller bulunan bir câriye, Hz. Âişe'nin yanına katıldı.

²⁶ Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 14/388, birinci dipnot.

²⁷ Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerḳandî, *es-Sünen*, thk. Hüseyin Selim Esed ed-Dârâni (Suudi Arabistan: Dâru'l-Muḡnî, 1412/2000), Kitâbü'l-İsti'zân, 44 (No. 2675); Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 45/399 (No. 27409).

²⁸ Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 44/355, birinci dipnot.

²⁹ Dârimî, *es-Sünen*, 3/1751.

³⁰ Ebû Ḥâtim Muhammed b. Ḥibbân b. Ahmed el-Büstî İbn Ḥibbân, *Şaḥîḥu İbn Ḥibbân bi tertibi ibn Belbân*, thk. Şuayb Arnaût, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 1414/1993), 10/553.

³¹ İbn Esir, *en-Nihâye*, 1/284; İbrahim Mustafa, *el-Mu'cemu'l-vasîḥ* (Kahire: Mektebetü'l-Şuruki'd-Devliyye, 2004), “clh”, 128.

Hiz. Âişe (r.anha): "Onun zillerini kesmeden (çıkarmadan) benim yanına sokmayınız. Ben, "Resûlullah'ı (s.a.v.) "İçerisinde zil bulunan eve melekler girmez." derken işittim." dedi.³²

Bu hadisi Ebû Dâvûd es-Sünen'inde Muhammed b. Abdurrahim el-Bezzâz ← Ravh ← İbn Cüreih ← Abdurrahman b. Hayyân el-Enşârî'nin mevlası Bünâne ← Âişe... senediyle, Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde, Ravh ← İbn Cüreyc ← Abdurrahman b. Hayyân el-Enşârî'nin mevlası Bünâne ← Âişe... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde geçen hadisin isnadının zayıf olduğunu, ravilerden İbn Cüreyc'in Abdülmelik b. Abdülaziz olduğunu ve tedlis yaptığını, Bünâne'nin Abdurrahman b. Hayyân olduğunu ve tanınmadığını, diğer ravilerin Şeyhâna göre sika olduğunu söylemiştir. Ayrıca Ravh'ın İbn Ubâde olduğunu belirtmiştir.³³

Hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

2. Hadis

أَخْبَرَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي صَفْوَانَ التَّفَيْيُّ، مِنْ وَلَدِ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ قَالَ: حَدَّثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ أَبِي الْوَزِيرِ، قَالَ: حَدَّثَنَا نَافِعُ بْنُ عُمَرَ الْجُمَحِيُّ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْخٍ، قَالَ: كُنْتُ جَالِسًا مَعَ سَالِمٍ مَعَ بَنَاتِ رَجُلٍ لَأُمِّ الْبَيْتِ مَعَهُمْ أَجْرَاسٌ، فَحَدَّثَ نَافِعًا، سَالِمٌ، عَنْ أَبِيهِ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا تَصْحَبُ الْمَلَائِكَةَ رَجَبًا مَعَهُمْ جُلُجُلًا، كَمَا تَرَى مَعَ هَؤُلَاءِ مِنَ الْجُلُجُلِ»

Ebu Bekir b. Ebu Şeyh'ten (r.a.) rivayete göre, şöyle demiştir: Sâlim'in yanında oturduğum bir sırada yanımdan Ümmü'l-Benîn'in kafilesi geçti. Hayvanlarda çingirak takılıydı. Bunun üzerine Sâlim, Nâfi'ye babasından naklederek şu hadisi anlattı: Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Çingirak olan kafileye melekler arkadaşlık etmez." Baksana bunlarda ne kadar çingirak var."³⁴

Bu hadisi Nesâî *es-Sünen*'inde, Muhammed b. Osman Ebî Şafvân es-Şekâfi ← İbrahim b. Eb'l-Vezir ← Nâfi' b. 'Amr el-Cumahî ← Ebi Bekir b. Ebî Şeyh ← Sâlim... senediyle, Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde Yezîd ← Nâfi' b. Ömer ← Ebû Bekir ← Sâlim... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadisin şahîh ligayrihî olduğunu söyler. Ayrıca Şuayb el-Arnaût, bu hadisin Ahmed b. Hanbel'in *el-Müsned*'inde geçen isnadının Zehebî'nin *el-Mîzân*'nda zayıf olarak nitelediğini, Ebû Bekir'in Bukeyr b. Ebî Şeyh Musa es-Sehmî olduğunu ve Nâfi' b. Ömer el-Cehmî'den rivayette yalnız kaldığını nakletmiştir.³⁵

el-Elbânî ise, Nesâî'nin *es-Sünen*'indeki isnadın şahîh olduğunu söylemiştir.³⁶

Verdiğimiz bilgilerden hadisin şahîh olduğu anlaşılmaktadır.

1.1.6. Kûbe (الكوبة):

Kûbe, berbat ve davul gibi anlamlara gelmektedir. Nerd (tavla) olarak tanımlayanlar da olmuştur.³⁷

³² Ebû Dâvûd, "Hâtim" 6 (No. 4231); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/174 (No. 26052).

³³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 43/175, birinci dipnot.

³⁴ Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali b. en-Nesâî, *es-Sünen*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde (Haleb: Mektebetü'l-Matbû'âti'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Zînet", 54 (No. 5219); Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8/429, (No. 4813).

³⁵ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 8/429, birinci dipnot.

³⁶ en-Nesâî, *es-Sünen*, 8/179.

³⁷ Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemaḥşerî, *el-Fâik fî ğaribi'l-ḥadîs*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1400/1979), 2/412; İbn Esir, *en-Nihâye*, 4/381; Ebû'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed el-Heytemî es-Sa'dî, *Keffu'r-ria' 'an muḥarremâti'l-lehvi ve's-sema'*, thk. Âdil Abdülmün'im Ebû'l-Abbâs (Kahire: Mektebetü'l-Kur'ân, t.y.), 62.

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ بَشَّارٍ، حَدَّثَنَا أَبُو أَحْمَدَ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ بَدِيمَةَ، حَدَّثَنِي قَيْسُ بْنُ حَبْتَرٍ النَّهْشَلِيُّ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، أَنَّ وَفَدَ عَبْدَ الْقَيْسِ، قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ فِيمَ نَشْرَبُ؟ قَالَ: «لَا تَشْرَبُوا فِي الدُّبَاءِ، وَلَا فِي الْمُرْقَتِ، وَلَا فِي النَّعِيرِ، وَانْتَبِدُوا فِي الْأَسْقِيَةِ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَإِنْ اشْتَدَّ فِي الْأَسْقِيَةِ؟ قَالَ: «فَصُوبُوا عَلَيْهِ الْمَاءَ» قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ لَهُمْ فِي النَّالِثَةِ أَوْ الرَّابِعَةِ «أَهْرَيْسُوهُ» ثُمَّ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَيَّ، أَوْ حُرِّمَ الْحُمُرَ، وَالْمَيْسِرَ، وَالْكُوبَةَ» قَالَ: «وَكُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ» قَالَ سُفْيَانُ: فَسَأَلْتُ عَلِيَّ بْنَ بَدِيمَةَ عَنِ الْكُوبَةِ، قَالَ: «الطَّبْلُ»

"İbn Abbas'dan (r.a.) rivayet edilmiştir: Abdülkays heyeti şöyle dediler: Ey Allah'ın Resûlü, hangi kap içine kurulmuş şıradan içelim, dediler. Resûlullah (s.a.v.): 'Kabak içine ziftlenmiş kapta ve fıçıda kurulmuş şıralardan içmeyin, deriden yapılmış tuluma kurulmuş şıradan için.' buyurdu. Heyet: Ey Allah'ın Resûlü, tulumda kurulan sıra şiddetlenirse ne yapalım, dediler. Resûlullah (s.a.v.), 'Ona su dökün' buyurdu. Heyet: Ey Allah'ın Resûlü, (dökülen su şiddetini kırmazsa ne yapalım) diyerek soruyu birkaç defa tekrar etmişler. Resûlullah (s.a.v.), Üçüncü veya dördüncü tekrar edişlerinde onlara: '(onu dökün)' buyurdu. Sonra da 'Gerçekten Aziz ve Celil olan Allah bana içkiyi, kumarı ve davulu haram kıldı.' buyurdu. Resûlullah (s.a.v.), 'Her sarhoşluk veren şey haramdır.' buyurdu."³⁸

Bu hadisi Ebû Dâvûd *es-Sünen*'inde Muhammed b. Beşşâr ←Ebû Ahmed ←Süfyan ←Ali b. Bezîme ←Çays b. Hâbter en-Nehşelî ←İbn Abbas... senediyle Ahmed b. Hânbel *el-Müsned*'inde Abdullah ←Ebû Ahmed ←Süfyan ←Ali b. Bezîme ←Çays b. Hâbter en-Nehşelî ←İbn Abbas... senediyle rivayet etmiştir.

el-Elbâni, Ebû Dâvûd'un isnadının şahîh bir isnad olduğunu belirtmiştir.³⁹

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, Ahmed b. Hânbel'in isnadının şahîh, Ali b. Bezîme'nin şika olduğunu, Ashâb-ı sünen'in Ali b. Bezîme'den rivayet ettiklerini, Çays b. Hâbter'in şika olduğunu ve Ebû Dâvûd'un kendisinden rivayette bulunduğunu, senedin kalan ravilerinin ise Şeyhân'ın şika ravileri olduğunu söylemiştir.⁴⁰

Bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre hadis şahîhtir.

1.2. Telli Müzik Aletleri

1.2.1. Me'âzif (المعازف):

Hadislerde ismi en çok geçen çalgı aletlerinden biri de me'âziftir. Ancak bu kelimenin de tam olarak hangi müzik aletini karşılıdığı açık değildir. Tanbur ve ud gibi müzik aletleri manasına gelmektedir.⁴¹ Yemenlilerin kullandığı uda benzetilmekte veya vurmali çalgı aletlerinden biri kabul edilmektedir.⁴²

1. Hadis

وَقَالَ هِشَامُ بْنُ عَمَّارٍ: حَدَّثَنَا صَدَقَةُ بْنُ خَالِدٍ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ يَزِيدَ بْنِ جَابِرٍ، حَدَّثَنَا عَطِيَّةُ بْنُ قَيْسِ الْكِلَابِيِّ، حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَنَمِ الْأَشْعَرِيِّ، قَالَ: حَدَّثَنِي أَبُو عَامِرٍ أَوْ أَبُو مَالِكِ الْأَشْعَرِيُّ، وَاللَّهِ مَا كَذَّبَنِي: سَمِعَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «لَيْكُونَنَّ مِنْ أُمَّتِي أَقْوَامٌ، يَسْتَجِلُّونَ الْحِرَّ وَالْحَرِيرَ، وَالْحَمْرَ وَالْمَعَارِزَ، وَلَيَنْزِلَنَّ أَقْوَامٌ إِلَى جَنْبِ عِلْمٍ، يَرُوحُ عَلَيْهِمْ بِسَارِحَةٍ لَهُمْ، يَأْتِيهِمْ - يَعْنِي الْفَقِيرَ - لِحَاجَةٍ فَيَقُولُونَ: ارْجِعْ إِلَيْنَا عَدَا، فَيَبِيئُهُمُ اللَّهُ، وَيَضَعُ الْعِلْمَ، وَيَمْسُحُ آخِرِينَ قَرَدَةً وَحَنَابِرَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ»

³⁸ Ebû Dâvûd, "Eşribe", 7 (No. 3696).

³⁹ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 3/328.

⁴⁰ Ahmed b. Hânbel, *el-Müsned*, 4/280, birinci dipnot.

⁴¹ İbn Esir, *en-Nihâye*, 3/230.

⁴² İbn Manzûr, "azf", 9/244.

"Ebû 'Âmir yahut Ebû Mâlik el-Eş'arî tahdîs etti: Vallahi o bana yalan söylemedi. Kendisi Peygamber'den (s.a.v.) işitti ki, şöyle buyuruyordu:" "Yemin olsun, ümmetimden muhakkak birtakım kavimler meydana gelecektir. Bunlar ferici (yani zina etmeyi), ipek elbiseler giymeyi, şarap içmeyi, me'âzif (çalgi âletleri çalip eğlenmeyi) helâl ve mubah sayacaklar. Ve yine birtakım (merhametsiz) zümreler de bir dağın yanına (dağ mesirelerine) konaklayacaklar, onlara ait koyun sürüsü ile çoban sabahları yanlarına gelecek (akşamları gidecek). Bunlara fakir kişi bir hacet için gelecek de bu duygusuz insanlar fakire: Haydi (bugün git), bize yarın gel! Diyecekler. Bunun üzerine Allah (eğlendikleri) dağı geceleyin üzerlerine indirip bir kısmını helak edecek, (sağ kalan) öbürlerini de kıyamet gününe kadar maymunlar ve domuzlar suretine tebdil edecektir."⁴³

Bu hadisi Buḥârî *es-Sahîh*'inde Hişâm b. 'Ammar ←Şadaka b. Hâlid ←Abdurrahman b. Yezîd b. Câbir ← 'Atıyye b. Kaş el-Kilâbî ←Abdurrahman b. Ğanmin el-Eş'ârî ←Ebû 'Âmir veya Ebû Mâlik el-Eş'arî... senediyle rivayet etmiştir.

Hadis Buḥârî'nin Şahîh'inde geçmektedir, bu sebeple muhaddisler nezdinde şahîh olduğunu ifade etmek mümkündür.

2. Hadis

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَنبَأَنَا فَرُجُ بْنُ فَضَالَةَ الْخُمَيْصِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي رَحْمَةً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَحَقِّقَ الْمَزَامِيرَ وَالْكَنَازَاتِ، يَعْنِي الْبِرَابِطَ وَالْمَعَارِزَ، وَالْأَوْثَانَ الَّتِي كَانَتْ تُعْبَدُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَأَقْسَمَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِعِزَّتِهِ: لَا يَشْرَبُ عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي جِرْعَةً مِنْ خَمْرٍ إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَانَهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَغْفُورًا لَهُ، وَلَا يَسْتَقْبِهَا صَبِيًّا صَغِيرًا إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَانَهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَغْفُورًا لَهُ، وَلَا يَدْعُهَا عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي مِنْ مَخَافَتِي إِلَّا سَقَيْتُهَا إِيَّاهُ مِنْ حَظِيرَةِ الْقُدْسِ، وَلَا يَجُلُ بَيْعُهُنَّ وَلَا شِرَاؤُهُنَّ، وَلَا تَعْلِيمُهُنَّ، وَلَا بَحَارَةٌ فِيهِنَّ، وَأَتَمَّحَنَّ حَرَامَ لِلْمُعْتَبَاتِ»

Ebû Ümâme'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah (c.c.) beni âlemlere rahmet ve hidayet olarak gönderdi. Rabbim bana mezâmiri, kennârâtı yani berâbîti, me'âzifi ve cahiliyede ibadet edilen putları, imha etmemi emretti. Rabbim şuna yemin etti: Kullarımdan kim bir yudum şarap içer veya küçük bir çocuğa içirirse, bunun yerine o kimseye azap veya bağışlanmaya sebep olarak o kaynar sudan içiririm. Kullarımdan kim de benden korktuğu için şarap içmeyi bırakırsa ona cennet nimetlerinden sunarım. Şarkıcı kadınların alım ve satımı, onlar üzerinden para kazanmak ve onların karşılığında alınan ücretler helal değildir."⁴⁴

Bu hadisi Ahmed b. Ḥanbel *el-Müsned*'inde, Yezîd ←Ferec b. Fezâle el-Hımsî ←Ali b. Yezîd ←Kâsım ←Ebû Ümâme... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, Müsned'de rivayet edilen bu hadisin isnadının oldukça zayıf olduğunu, Ferâce b. Fezâle'nin (O, İbn Nu'mân et-Tennûhî'dir.) zayıf, Ali b. Yezîd'in (O, el-Ḥânî'dir) büsbütün zayıf olduğunu belirtmiştir.⁴⁵

Verilen bilgilerden anlaşıldığına göre hadis zayıftır.

3. Hadis

حَدَّثَنَا صَالِحُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ الرَّزْمِيُّ قَالَ: حَدَّثَنَا الْفَرُّجُ بْنُ فَضَالَةَ أَبُو فَضَالَةَ الشَّامِيُّ، عَنْ يَحْيَى بْنِ سَعِيدٍ، عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَمْرٍو بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا فَعَلْتَ أُمَّتِي خَمْسَ عَشْرَةَ حَاصِلَةً حَلَّ بِهَا الْبَلَاءُ» فَقِيلَ: وَمَا

⁴³ Buḥârî, "Eşribe", 5 (No. 5590).

⁴⁴ Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 36/551, (No. 22218).

⁴⁵ Ahmed b. Ḥanbel, *el-Müsned*, 36/551, ikinci dipnot.

هُنَّ يَا رَسُولَ اللَّهِ؟ قَالَ: «إِذَا كَانَ الْمُعْتَمِدُ دُولًا، وَالْأَمَانَةُ مَعْنَمًا، وَالرِّكَاهُ مَعْرَمًا، وَأَطَاعَ الرَّجُلُ زَوْجَتَهُ، وَعَقَّ أُمَّهُ، وَرَبَّ صَدِيقَهُ، وَجَفَا أَبَاهُ، وَارْتَفَعَتِ الْأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْدَاهُمْ، وَأَكْرَمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَشَرِبَتِ الْخُمُورُ، وَوَلَّسَ الْحَرِيرُ، وَأَتَّخَذَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَارِفُ، وَلَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوْلَهَا، فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا حَمْرَاءَ أَوْ حَسَنًا وَمَسْحًا»

Ali b. Ebî Tâlib'den (r.a.) rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ümmetim on beş kötülüğü işlerse başlarına belalar iner.”: Ey Allah’ın Resûlü onlar (belalar) nelerdir? denildi. Buyurdular ki: “Ganimet, mal, kredi, sermaye belli kişiler arasında devrettiği zaman, emanet, ganimet sayılıp emanete riayet kalmadığı zaman, zekât angarya ve cereme sayıldığı zaman, erkekler hanımlarına itaat edip annesine saygısız davrandığı zaman, kişi arkadaşına karşı iyi olup babasına sıkıntı çektirdiği zaman, mescidlerde gürültüler yükseldiği zaman, aşağılık kimseler topluma reis olduğu zaman, bir kimseye şerrinden korkulduğu için ikram edildiği zaman, içkiler bol bol tüketildiği zaman, ipekli elbiseler giyildiği zaman, şarkı söyleyen sanatçıların çoğalıp her iş için çağrıldıkları zaman, çalgı aletleri kullanıp elde edildiği zaman ve bu ümmetin sonradan gelen nesilleri önceki atalarını lanetlediği zaman; İşte o zaman ve durumlarda bir kızıl rüzgar veya topluca yere batmak veya şekil ve kılık değişmesi gibi belaları beklesinler.”⁴⁶

Bu hadisi Tirmizî *es-Sünen*’inde Sâlih b. Abdullah et-Tirmizî ←el-Ferec b. Fezâle Ebû Fezâle eş-Şâmî ←Yağya b. Saîd ←Muhammed b. ‘Amr b. Ali ←Ali b. Ebî Tâlib... senediyle rivayet etmiştir.

Tirmizî: “Bu hadis garîb olup, bu hadisi sadece Ali b. Ebî Tâlib’in bu rivayetiyle bilmekteyiz. Bu hadisi Yağya b. Saîd el Enşarî ve Ferec b. Fezâle’den başka rivayet eden bir kimse tanımıyoruz. Ferec b. Fezâle hakkında bazı hadisçiler ileri geri konuşmuşlar ve hafızası yönünden zayıf olduğunu söylemişlerdir. Kendisinden Vekî’ ve pek çok hadis imamı hadis rivayet etmişlerdir.” demiştir. el-Elbânî ise hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.⁴⁷

Bu değerlendirmelerden anlaşıldığına göre hadis zayıftır.

4. Hadis

حَدَّثَنَا عَلِيُّ بْنُ حُجْرٍ قَالَ: حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ يَرِيدَ الْوَاسِطِيُّ، عَنِ الْمُسْتَلِيمِ بْنِ سَعِيدٍ، عَنِ رُمَيْحِ الْجَدَامِيِّ، عَنِ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِذَا اتَّخَذَ الْقَيْءُ دُولًا، وَالْأَمَانَةُ مَعْنَمًا، وَالرِّكَاهُ مَعْرَمًا، وَتُعَلِّمَ لِعَبْرِ الدِّينِ، وَأَطَاعَ الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ، وَعَقَّ أُمَّهُ، وَأَدْنَى صَدِيقَهُ، وَأَفْصَى أَبَاهُ، وَظَهَرَتِ الْأَصْوَاتُ فِي الْمَسَاجِدِ، وَسَادَ الْقَبِيلَةَ فَاسِقُهُمْ، وَكَانَ زَعِيمُ الْقَوْمِ أَرْدَاهُمْ، وَأَكْرَمَ الرَّجُلُ مَخَافَةَ شَرِّهِ، وَظَهَرَتِ الْقَيْنَاتُ وَالْمَعَارِفُ، وَشَرِبَتِ الْخُمُورُ، وَلَعَنَ آخِرُ هَذِهِ الْأُمَّةِ أَوْلَهَا، فَلْيَرْتَقِبُوا عِنْدَ ذَلِكَ رِيحًا حَمْرَاءَ، وَزَلْزَلَةً وَحَسَنًا وَمَسْحًا وَقَدْفًا وَأَيَاتٍ تَتَابِعُ كَنْظَامٍ بَالٍ قُطِعَ سِلْكُهُ فَتَتَابِعُ»

Ebû Hureyre’den (r.a.) rivayete göre, Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: “Ganimet muayyen çevrelerin çıkarı yapıldığı, emanet kelepir ve zekât cereme sayıldığı, ilim dinden başka gaye için tahsil edildiği, kişi karısına itaat edip annesine asi olduğu ve dostunu kendisine yaklaştırıp babasını uzaklaştırdığı, mescidlerde gürültüler baş gösterdiği, fâsık adamın kabilenin başına geçtiği ve aşağılık adamın milletin lideri olduğu, şerrinden korkularak kişiye ikramda bulunulduğu, şarkıcı kızlar ve şarkı aletleri türediği, şaraplar içildiği ve bu ümmetin sonu başını lanetlediği zaman; İşte o zaman kızıl bir rüzgâr, zelzele, yere batma, kılık değiştirme, taşlanma ve ipi kesilen eskimiş bir kolyenin tanelerinin ardı sıra gitmesi gibi birbirini takip eden alametler beklesinler.”⁴⁸

⁴⁶ et-Tirmizî, *es-Sünen*, “Fiten”, 37 (No. 2210).

⁴⁷ et-Tirmizî, *es-Sünen*, 4/494.

⁴⁸ et-Tirmizî, “Fiten”, 37 (No. 2211).

Bu hadisi Tirmizî *es-Sünen*'inde Ali b. Hucr ← Muhammed b. Yezîd el-Vâsîti ← el-Müstelim b. Saîd ← Rumejh el-Cüzâmî ← Ebû Hureyre... senediyle rivayet etmiştir.

Tirmizî, "Bu hadisi sadece bu şekliyle bilmekteyiz. Hadis garîbtir." demiş, el-Elbânî zayıf hükümünü vermiştir.⁴⁹

Bu tespitler hadisin zayıf olduğunu göstermektedir.

1.2.2. Berbat (البرباط):

Berbat kelimesinin aslı Farsçadır. Uda benzeyen bir müzik aletidir.⁵⁰ Bu alet, geçmiş dönemlerde Yahudiler arasında dini ayinlerde kullanılmıştır.⁵¹

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَنبَأَنَا فَرَجُ بْنُ فَضَالَةَ الْحِمَصِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي رَحْمَةً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَمْحَقَ الْمَزَامِيرَ وَالْكَنَارَاتِ، يَعْنِي الْبِرَابِطَ وَالْمَعَارِفَ، وَالْأَوْثَانَ الَّتِي كَانَتْ تُعْبَدُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ، وَأَقْسَمَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِعِزَّتِهِ: لَا يَشْرَبُ عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي جِرْعَةً مِنْ خَمْرٍ إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَانَهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَغْفُورًا لَهُ، وَلَا يَسْتَقْبِهَا صَبِيًّا صَغِيرًا إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَانَهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَغْفُورًا لَهُ، وَلَا يَدْعُهَا عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي مِنْ خِيفَتِي إِلَّا سَقَيْتُهَا إِيَّاهُ مِنْ حَظِيرَةِ الْفُؤَسِ، وَلَا يَحِلُّ بَيْعُهُنَّ وَلَا شِرَاؤُهُنَّ، وَلَا تَعْلِيمُهُنَّ، وَلَا تِجَارَةٌ فِيهِنَّ، وَأَتَمَّهِنَّ حَرَامٌ " لِلْمَغْنِيَّاتِ »

Ebû Ümâme'den (r.a.) rivayet edilmiştir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Allah (cc) beni âlemlere rahmet ve hidayet olarak gönderdi. Rabbim bana mezâmiri, kennârâtı yani berâbiti, meâzifi ve cahiliyede ibadet edilen putları, imha etmemi emretti. Rabbim şuna yemin etti: Kullarımdan kim bir yudum şarap içer veya küçük bir çocuğa içirirse, bunun yerine o kimseye azap veya bağışlanmaya sebep olarak o kaynar sudan içiririm. Kullarımdan kim de benden korktuğu için şarap içmeyi bırakırsa ona cennet nimetlerinden sunarım. Şarkıcı kadınların alım ve satımı, onlar üzerinden para kazanmak ve onların karşılığında alınan ücretler helal değildir."⁵²

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde Yezîd ← Ferec b. Fezâle el-Hımsî ← Ali b. Yezîd ← Kâsım ← Ebû Ümâme... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu, Ferec b. Fezâle'nin (O, İbn Nu'mân et-Tennûhî'dir.) zayıf, Ali b. Yezîd'in (O, el-Hânî'dir.) büsbütün zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵³

Ulaştığımız bu bilgilere göre hadis zayıf durumdadır.

1.2.3. Kennarat (الكنارات):

Kennârât veya kinnârât, ud, berbat ve tanbur manasına gelmektedir.⁵⁴ Def manası verenler de olmuştur.⁵⁵

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَنبَأَنَا فَرَجُ بْنُ فَضَالَةَ الْحِمَصِيُّ، عَنْ عَلِيِّ بْنِ يَزِيدَ، عَنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّ اللَّهَ بَعَثَنِي رَحْمَةً وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ، وَأَمَرَنِي أَنْ أَمْحَقَ الْمَزَامِيرَ وَالْكَنَارَاتِ يَعْنِي الْبِرَابِطَ وَالْمَعَارِفَ، وَالْأَوْثَانَ الَّتِي كَانَتْ تُعْبَدُ فِي الْجَاهِلِيَّةِ،

⁴⁹ et-Tirmizî, *es-Sünen*, 4/495.

⁵⁰ İbn Esir, *en-Nihâye*, 1/112; İbn Manzûr, "brbt", 7/258; Sâlim b. Ali Saqfi, *Ahkâmu'l-Ginâ ve'l-Me'âzif* (Kahire: Dâru'l-Beyan, 1416/1996), 121.

⁵¹ Bkz. Alexander Keith, *The Evidence of Prophecy Derived From The Fulfilment of The Predictions of The Hebrew Prophets And Apostles*, çev. J. L. Merrick (İngilizce'den Farsça'ya) (Edinburgh: Constable, 1846), 66.

⁵² Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/551, (No. 22218).

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/551, ikinci dipnot.

⁵⁴ Bkz. İbn Esir, *en-Nihâye*, 4/202.

⁵⁵ Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *Garibu'l-Hadis* (Bağdat: Matba'atu'l-'Ani, 1397/1977), 2/388.

وَأَفْسَمَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ بِعِزَّتِهِ: لَا يَشْرَبُ عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي جُرْعَةً مِنْ خَمْرٍ إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَائِهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَعْفُورًا لَهُ، وَلَا يَسْقِيهَا صَبِيًّا صَغِيرًا إِلَّا سَقَيْتُهُ مَكَائِهَا مِنْ حَمِيمٍ جَهَنَّمَ مُعَدَّبًا أَوْ مَعْفُورًا لَهُ، وَلَا يَدْعُهَا عَبْدٌ مِنْ عِبِيدِي مِنْ مَخَافَتِي إِلَّا سَقَيْتُهَا إِيَّاهُ مِنْ حَظِيرَةِ الْفُؤَادِ، وَلَا يَجُلُّ بَيْعُهُنَّ وَلَا شِرَاؤُهُنَّ، وَلَا تَعْلِيمُهُنَّ، وَلَا تِجَارَةٌ فِيهِنَّ، وَأَتَمَّحُنَّ حَرَامٌ " لِلْمَعْنِيَّاتِ. قَالَ يَزِيدُ: الْكُنَارَاتِ: الْبِرَابِطُ »

Ebu Ümâme (r.a.) Nebi'den (s.a.v.) şöyle rivayet etmiştir: "Allah (c.c.) beni âlemlere rahmet ve hidayet olarak gönderdi. Mizmar, kennârât yani berâbiṭ, meâzif ve cahiliye döneminde tapılan putları imha etmemi bana emretti. Rabbim şuna yemin etti: Kullarımdan kim bir yudum şarap içer veya küçük bir çocuğa içirirse, bunun yerine o kimseye azap veya başışlanmaya sebep olarak o kaynar sudan içiririm. Kullarımdan kim de benden korktuğu için şarap içmeyi bırakırsa ona cennet nimetlerinden sunarım. Şarkıcı kadınların alım ve satımı, onlar üzerinden para kazanmak ve onların karşılığında alınan ücretler helal değildir."⁵⁶

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde Yezîd ←Ferec b. Fezâle el-Hımsî ←Ali b. Yezîd ←Kâsım ←Ebû Ümâme... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadisin isnadının çok zayıf olduğunu, Ferec b. Fezâle'nin (O, İbn Nu'mân et-Tennûhî'dir.) zayıf, Ali b. Yezîd'in (O, el-Hânî'dir) büsbütün zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁷

Hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

1.2.4. Kınnîn (القنين):

İbn Kuteybe kınnîni, Rumların kendisiyle kumar oynadıkları bir oyun olarak tanımlamaktadır.⁵⁸ Tanbur anlamına geldiğini söyleyenler de olmuştur.⁵⁹ Kınnînin, bir müzik aleti olup olmadığı kesin olarak belli değildir. Aşağıdaki hadiste içki ve kumarla birlikte anılmıştır.

حَدَّثَنَا يَزِيدُ، أَخْبَرَنَا فَرَجُ بْنُ فَضَالَةَ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ رَافِعٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ «إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَ عَلَى أُمَّتِي الْخَمْرَ وَالْمَيْسِرَ وَالْمِزْرَ وَالْكَؤُبَةَ وَالْقَيْنَ وَرَادِي صَلَاةِ الْوَتْرِ» قَالَ يَزِيدُ: "الْقَيْنُ: الْبِرَابِطُ" صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ:

Abdullah b. 'Amr'dan (r.a.) rivayet edilmiştir. Resûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Şüphesiz ki Allah ümmetime şarabı, kumarı, mizri (birayı), kûbeyi ve kınnîni haram kıldı. Ayrıca vitir namazını kılmamı ekledi." Yezîd kınnînin berâbiṭ olduğunu söyledi.⁶⁰

Bu hadisi Ahmed b. Hanbel *el-Müsned*'inde Yezîd ←Ferec b. Fezâle ←İbrahim b. Abdurrahman b. Râfi' ←Babası ←Abdullah b. 'Amr... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu hadisin isnadı zayıf olduğunu, senedinde bulunan Ferec b. Fezâle'nin İbn Maîn'in Nesâî, İbnü'l-Medenî, Buḥârî, Müslim, Dârekuṭnî ve Sâcî tarafından zayıf görüldüğünü söylemiştir.⁶¹

Bu durumda hadisin zayıf olduğu anlaşılmaktadır

1.2.5. Ğubeyra (الغبيرة):

Ğubeyra, Habeşlilerin mısırdan yaptıkları ve sarhoş edici özelliği olan bir içkidir.⁶² Ekseriyetle sarhoşluk veren bir içkinin ismi olarak kullanılan bu kelime mahiyeti tam olarak

⁵⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/552, (No. 22218).

⁵⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 36/551, ikinci dipnot.

⁵⁸ İbn Mañzûr, *Lisânü'l-'Arab*, 13/348.

⁵⁹ Bkz. Zemaḥşerî, *el-Fâik fi ğaribi'l-ḥadîs*, 3/284; Bkz. İbn Esir, *en-Nihâye*, 4/191.

⁶⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/105, (No. 6546).

⁶¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 11/105, birinci dipnot.

⁶² İbn Esir, *en-Nihâye*, 3/338.

bilinmemekle birlikte telli müzik âletleri olarak bilinen tanbur, ud ve berbağ manasında da kullanılmıştır.⁶³

1. Hadis

حَدَّثَنَا مُوسَى بْنُ إِسْمَاعِيلَ حَدَّثَنَا حَمَّادٌ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ إِسْحَاقَ عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ عَنِ الْوَلِيدِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو أَنَّ نَبِيَّ اللَّهِ -صلى الله عليه وسلم- نَهَى عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَالْكَوْبَةِ وَالْغُبَيْرَاءِ وَقَالَ «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ». قَالَ أَبُو دَاوُدَ قَالَ ابْنُ سَلَامٍ أَبُو عُبَيْدِ الْغُبَيْرَاءِ السُّكْرُكَةُ تُعْمَلُ مِنَ الدَّرَةِ شَرَابٌ يَعْمَلُهُ الْحَبَشَةُ»

Abdullah b. 'Amr'dan (r.a.) rivayet olduğuna göre;

"Allah'ın Peygamberi (s.a.v.), şarap (içmek)le kumar ve davul (tavla oynamayı), bir de darıdan yapılmış içki (içme) yi yasaklamış ve 'Her sarhoşluk veren şey haramdır.' buyurmuştur."

Ebû Dâvûd, İbnü's-Sellâm Ebû Ubeyd'den Ğubeyrâ ile ilgili olarak şunu nakletti: "Ğubeyrâ. Habeşlilerin darıdan yaptığı "Sükreke" adını verdikleri bir şarap çeşididir."⁶⁴

Bu hadisi Ebû Dâvûd *es-Sünen*'inde Musa b. İsmail ← Hammâd ← Muhammed b. İshâk ← Yezîd b. Ebî Hâbîb ← el-Velid b. 'Abde ← Abdullah b. 'Amr... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid bu hadise el-Elbâni'nin şahîh hükmünü verdiğini söylemiştir.⁶⁵

Hadis şahîhtir.

2. Hadis

حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ إِسْحَاقَ، أَخْبَرَنِي ابْنُ هُبَيْرَةَ، عَنْ يَزِيدَ بْنِ أَبِي حَبِيبٍ، عَنْ عَمْرٍو بْنِ الْوَلِيدِ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍو، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَنْ قَالَ عَلَيَّ مَا لَمْ أَقُلْ، فَلَيْتَبَوَّأَ مَقْعَدَهُ مِنَ النَّارِ» قَالَ: «كُلُّ مُسْكِرٍ حَرَامٌ»

Abdullah b. 'Amr'dan (r.a.) Resûlullah'ı (s.a.v.) şöyle derken işittim dedi: "Kim benim söylemediğim bir şeyi söylese ateşteki yerine hazırlansın. İçkiden, kumardan, kûbeden ve ğubeyrâdan nehyetti ve her sarhoşluk veren haramdır." buyurdu.⁶⁶

Bu hadisi Ahmed b. Hânel *el-Müsned*'inde Yahya b. İshâk ← İbn Lehî'a ← Yezîd b. Ebî Hâbîb ← 'Amr b. Velîd ← Abdullah b. 'Amr... senediyle rivayet etmiştir.

Muhakkik Şuayb el-Arnaût, bu isnadın zayıf fakat hadisin şahîh liğayrihî olduğunu belirtmiştir. Ayrıca 'Amr b. Velîd'den Yezîd b. Ebî Hâbîb'den başkasının rivayet etmediğini, isminde ihtilaf edildiğini, İbn Yunus'un onu ismini Velîd b. 'Abde olduğunu söylediğini ve hadisinin ma'lûl olduğunu söylemiştir.⁶⁷

Dolayısıyla bu hadisin şahîh li-gayrihî olduğunu söyleyebiliriz.

⁶³ Bkz. Muhammed b. Ali Şevkânî, *Neylu'l-evtâr*, thk. İsamüddîn es-Sabâtî (Mısır: Dâru'l-Hadîs, 1413/1993), 8/202.

⁶⁴ Ebû Dâvûd, "Eşribe", 5 (No. 3685).

⁶⁵ Ebû Dâvûd, *es-Sünen*, 3/328.

⁶⁶ Ahmed b. Hânel, *el-Müsned*, 11/12, (No. 6478).

⁶⁷ Ahmed b. Hânel, *el-Müsned*, 11/12, birinci dipnot.

1.3. Üflemeli-Nefesli Müzik Aletleri

1.3.1. Mezâmir (المزامير):

Mezâmir, mizmâr kelimesinin çoğuludur.⁶⁸ XVIII. yüzyıla kadar mûsikimizde kullanılıp sonra unutulmuş ney, kaval, düdük türünden nefesli saz anlamında kullanılan genel bir isimdir.⁶⁹

حَدَّثَنِي مُحَمَّدُ بْنُ الْمُثَنَّى، حَدَّثَنَا عُندَرٌ، حَدَّثَنَا شُعْبَةُ، عَنْ هِشَامٍ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ عَائِشَةَ، أَنَّ أَبَا بَكْرٍ، دَخَلَ عَلَيْهَا وَالنَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَهَا يَوْمَ فَطْرٍ أَوْ أَضْحَى، وَعِنْدَهَا قَيْنَتَانِ تُغَنِّيَانِ بِمَا تَقَادَفَتِ الْأَنْصَارُ يَوْمَ بُعَاثٍ، فَقَالَ أَبُو بَكْرٍ: مِزْمَارُ الشَّيْطَانِ؟ مَرَّتَيْنِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «دَعُّهُمَا يَا أَبَا بَكْرٍ، إِنَّ لِكُلِّ قَوْمٍ عِيدًا، وَإِنَّ عِيدَنَا هَذَا الْيَوْمُ»

"Âişe'den (r.anha) şöyle tahdîs edilmiştir: Bir ramazan bayramı veya kurban bayramı günü Peygamber (s.a.v.) Âişe'nin (r.a.) yanında iken ve Âişe'nin yanında da Ensâr'ın Buâs günü hiciv olarak birbirlerine karşı atışıp söyledikleri şiirlerini tegannî edip okuyan iki şarkıcı kız varken, içeriye Ebû Bekir girmiş ve iki kere: (Peygamber'in yanında) şeytan mizmârı mı? Diye çıkıştı. Bunun üzerine Peygamber (s.a.v.): 'Yâ Ebâ Bekr, onlara ilişme! Her kavmin bir bayramı vardır, şüphesiz bizim bayramımız da işte bu gündür.' buyurdu."⁷⁰

Bu hadisi Buḥârî *Şaḥîḥ*'inde Muhammed b. Müşennâ ←Gunder ←Şu'be ←Hişâm ←Babası ←Âişe... senediyle Müslim'in *Şaḥîḥ*'inde Hârûn b. Saîd el-Eylî ←Yunus b. 'Abdi'l-A'lâ ←İbn Vehb ←'Amr ←Muhammed b. Abdirrahim ←'Urve ←Âişe... senediyle, İbn Mâce *es-Sünen*'inde Ebû Bekir b. Ebî Şeybe ←Ebû Üsâme ←Hişâm ←Babası ←Âişe... senediyle rivayet etmiştir.

el-Elbânî hadisi şaḥîḥ olarak nitelendirmiştir.⁷¹

Hadisin şaḥîḥ olduğu anlaşılmaktadır.

1.3.2. Bûk (البوق):

Bûk, üflenerek çalınan bir çalgı aletidir.⁷² Yahudilerin şofar ismini verdikleri bûk boru şeklinde olup keçi, keçi ve antilop boynuzundan yapılmaktadır. Halen Yahudiler şofarı Roşaşana ve Yom Kipur bayramları gibi özel günlerde kullanmaktadır.⁷³

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ غِيْلَانَ، قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، قَالَ: أَخْبَرَنَا ابْنُ جُرَيْجٍ، قَالَ: أَخْبَرَنِي نَافِعٌ، أَنَّ ابْنَ عُمَرَ، كَانَ يَقُولُ: كَانَ الْمَسْلُومُونَ حِينَ قَدِمُوا الْمَدِينَةَ يَجْتَمِعُونَ فَيَتَحَيَّنُونَ الصَّلَاةَ لَيْسَ يُنَادَى لَهُمْ، فَتَكَلَّمُوا يَوْمًا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: اتَّخِذُوا نَافُوسًا مِثْلَ نَافُوسِ النَّصَارَى، وَقَالَ بَعْضُهُمْ: بَلْ يُوقَا مِثْلَ قَرْنِ الْيَهُودِ، فَقَالَ عُمَرُ: أَوْلَا تَبْعَتُونَ رَجُلًا يُنَادِي بِالصَّلَاةِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «يَا بِلَالُ قُمْ فَنَادِ بِالصَّلَاةِ»

İbn Ömer (r.a.) şöyle der idi: Müslümanlar Medine'ye geldikleri zaman bir araya toplanırlar da namaz vaktini gözetlerlerdi. İlk zamanlar namaz için nidâ edilmezdi. Bir gün bu hususta konuştular. Bazıları: Hristiyanların çanları gibi çan edinin, dediler. Diğer bazıları da, çan olmasın da Yahudilerin nefiri gibi boru olsun, dediler. Ömer (r.a.): Namaza çağırarak bir

⁶⁸ Ebû't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'küb b. Muhammed el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*, thk. Mektebetü Tahkiki't-Türâşî fi Müesseseti'r-Risâle (Beyrût: Müesseseti'r-Risâle li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî, 1426/2005), 401.

⁶⁹ Ayverdi, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, "Mizmar", 830.

⁷⁰ Buḥârî, "Menâkıbü'l-Enşâr", 46 (No. 3931); Müslim, "Şalâtü'l-'İydeyn", 16.

⁷¹ İbn Mâce, *es-Sünen*, 1/612.

⁷² el-Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*, 869.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. Suzan Alalu, vd., *Yahudilikte Kavram ve Değerler* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayını A.Ş., 1996), 274-277.

adam niye göndermiyorsunuz? Dedi. Resûlullah bunun üzerine: "Yâ Bilâl, kalk, namaz için nida et (yani ezan oku)" buyurdu."⁷⁴

Bu hadisi Buḥârî *es-Şaḥîḥ*'inde Maḥmûd b. 'Aylân ←'Abdürrezzâk ←İbn Cüreyc ←Nâfi' ←İbn Ömer... senediyle, İbn Mâce *es-Sünen*'inde Ebû 'Ubeyd Muhammed b. Meymûn el-Medenî ←Muhammed b. Seleme el-Ḥarrânî ←Muhammed b. İshâk ←Muhammed b. İbrahim et-Teymî ←Muhammed b. Abdillâh b. Zeyd ←Babası... senediyle rivayet etmişlerdir.

el-Elbâni, İbn Mâce'nin isnadının hasen olduğunu söylemiştir.⁷⁵

Hadisin şaḥîḥ ve hasen olduğu anlaşılmaktadır.

2. İslam Fıkında Müzik ve Müzik Aletleri ile İlgili Yaklaşımlar

Müzik genel olarak vokal veya enstrümantal ses ve tonların bir araya getirilmesinden oluşan bir sanat olarak tanımlanır. Mûsiki kelimesi Yunan dilinden Arapçaya geçtiği için Arapçada mûsiki kelimesinin yerini tam olarak karşılayacak bir kelime yoktur. Meselâ Arap dilindeki "ğınâ" kelimesi yalnızca şarkı, türkû vb. söylemeyi, ifade ederken "sema" kelimesi ise sadece dinlemeyi ifade eder.⁷⁶

Klasik fıkıh literatürüne baktığımızda müzik konusunun müstakil bir başlık altında ele alınmadığı, çeşitli konular işlenirken ele alındığı görülmektedir. Örneğin; kimi zaman düğünlerde ikram edilen yemek (velime) konusu işlenirken, kimi zaman ezan konusu anlatılırken "ğınâ" bahislerinde, kimi zaman da çirkin veya kerih olarak görülen şeyler başlığı altında "kerâhiyye" bahislerinde ele alınmıştır.⁷⁷

İslam fıkında müziğin hükmü konusunda genel anlamda müziği bütünüyle haram sayma, mekruh kabul etme veya bütünüyle mubah olduğunu söyleme şeklinde üç farklı yaklaşımın olduğu söylenebilir.⁷⁸ Müziğin hükmü konusunda klasik fıkıh literatüründe yer alan kanaatleri ana hatlarıyla şöyle ifade edebiliriz:

2.1. Haram ve Harama Yakın Gören Yaklaşım:

Ebû Ḥanîfe (ö. 150/767), ğınâyı mekruh görmüş ve günah saymıştır. Sonraki Ḥanefî bilginler Ebû Ḥanîfe'nin "mekruh" dediği şeylerin "harama yakın mekruh" olarak anlaşılması gerektiğini söylemişlerdir. Ğınâ ve çalgı aletleri konusunda mezhepler arasında en keskin tavır Ḥanefî mezhebinindir. Ḥanefî âlimler; def, mizmar gibi çalgı aletlerini dinlemenin haram ve mâsiyet olduğunu söylemişlerdir. Hatta bazı Ḥanefî âlimler, bu çalgı aletlerini dinlemeyi (semâ) fâsıklık, bundan zevk almayı da küfür olarak nitelemişlerdir.⁷⁹

Ḥanefî mezhebinin önde gelen muhakkiklerinden İbn Hümâm (ö. 861/1457), haram olan müziği şöyle tarif etmiştir: "Sözlerinde hayatta olan belirli bir erkek veya kadın tasvir eden içki, meyhane vb. yerlere özendirilen ve belirli bir müslüman veya zimmîyi kötüleyen ifadeleri içeren eden müziktir"⁸⁰

⁷⁴ Buḥârî, "Ezân", 1 (No. 604); İbn Mâce, "Ezân ve's-Sünne Fihâ", 1 (No. 706).

⁷⁵ İbn Mâce, *es-Sünen*, 1/232.

⁷⁶ Buḥârî, *el-Edebü'l-müfred*, thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki, çev. Hanifi Akın (İstanbul: Çelik Yayınvevi, 2019), 2/337.

⁷⁷ Bayram Akdoğan, *Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler* (Ankara: 2017), 79.

⁷⁸ Yasin Kurban, İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi), *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Mart 2019 23(1): 21-36, 27.

⁷⁹ 'Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Kâsânî, *Bedâ'iu's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'* (Kahire: 1327-/1910), 5/128-129.

⁸⁰ Kemâlüddîn Muhammed b. 'Abdilvâhid b. 'Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî İbnü'l-Hümâm, *Şerhu Fethü'l- kadîr* (Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003), 6/482; Muhammed Emin b. Ömer b. 'Abdilazîz b. 'Abidîn el-

Osmanlı dönemi Haneî fıkh âlimi İbn-i Âbidîn (ö. 1252/1836) ise : “Çalgı aletleri (âletü'l-lehv) zatından dolayı haram (haram li aynihi) değildir. Aksine ya dinleyendeki veya kullandığı bazı özelliklerden dolayı haram olurlar. Haram veya helal oluşu bu ikisinden biriyle tespit edilir. Dikkat edilirse bu aletlerin çalınması 'İşler maksatlarına göredir.' kaidesince dinleyiş niyetine göre bazen haram bazen de helal olmaktadır.” demiştir.⁸¹

2.2. Mekruh Gören Yaklaşım

Mâlikî kaynaklarda müziği genel anlamda mekruh gören görüşler ve yaklaşım biçimleri şöyle geçmektedir:

Mus'ab ez-Zübeyrî'den rivayet edilmiştir: “Malik b. Enes'in meclisinde buldum. Ebû Mus'ab ona müzikten (semâ) sordu. O, 'Bilmiyorum, bizim bölgenin insanları onu kötü görmezler, olduğu yerden kalkıp gitmezler. Müziği ancak, akli noksan cahiller veya katı tabiatlı Iraklı âbidler kötü görürler.' şeklinde cevap verdi.”⁸²

Düğün vb. meşru görülen eğlencelerin haricinde, çalgı aletli veya aletsiz, müzikle fazla meşgul olmak caiz değildir. Zaman zaman müzik dinlemek mekruhtur. Ara sıra icra edilmesinin helal ya da haramlığı ise tartışmalıdır.⁸³

Düğünler için def ve çalgı aletleri kiralamak mekruhtur. Düğünlerde def ve çalgı aletleri çalmak caiz görülmesine rağmen, kiralamanın mekruh olması, muhtemel günahların önünü kesmek (sedd-i zerîa') içindir. Çünkü düğünlerde buna cevaz verilirse insanlar diğer eğlencelerde de bunları kiralamaya yönelirler.⁸⁴

İbn Rüşd (ö. 520/1126) der ki: “Düğünlerde defin caiz olması, 'olsa da olmasa da olur' manasında bir cevazdır. Hatta “olmasa daha iyi olur.” manasında bir cevazdır ki bu görüş İmam Malik'in *Müdevvene'*de ifade ettiği görüştür.⁸⁵

İmam Mâlik, “Düğünlerde zemmâre (klarnete benzeyen bir çeşit nefesli saz, küçük ney) ve bûk (zurna) çalmak caiz olup bu cevaz, 'yapılmasa daha iyi olur' manasında bir cevaz olup, mekruhtur.” der.⁸⁶

Hanbelî mezhebi âlimlerinden İbn Kudâme (ö. 620/1223) ile İbnü'l Cevzî'nin (ö. 597/1201) bu husustaki yaklaşım ve yorumları şöyledir:

1- Ahmed b. Hanbelî'nin oğlu Abdullah, babasına şarkı hakkında sorduğunda O'nun: “Şarkı, insanları ikiye bölür. Benim hoşuma gitmez.” dediğini nakletmektedir.⁸⁷

2- Şarkı haram değil, mekruhtur. Kâdî'nin görüşü de bu doğrultudadır. Ahmed b. Hanbelî'nin “Şarkı insanı ikiye bölür. Benim hoşuma gitmez.” sözü de bu anlama gelmektedir.⁸⁸

Hüseynî ed-Dımaşkî, *Hâşiyet-ü Reddi'l-Muhtâr*, thk. 'Âdil Ahmed 'Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Mu'avvid (Beyrût: 'Âlemü'l-Kütüb, 1423/2003), 5/305.

⁸¹ İbn 'Âbidîn, *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr*, 5/307.

⁸² Ebü'l-Fazl İbnü'l-Kayserânî Muhammed b. Tâhir b. Alî b. el-Mağdisî eş-Şeybânî, *Kitâbu's-Sem'â*, thk. Ebü'l-Vefâ el-Merâgî (Kahire: Vüzerâtü'l-Evkâf, t.y.), 46.

⁸³ Abdülbâkî b. Yusuf b. Ahmed ez-Zürkânî el Mısrî, *Şerhu'z-Zurkânî alâ Muhtasar Halil* (Beyrût: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, t.y.), 7/159.

⁸⁴ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zurkânî*, 7/20.

⁸⁵ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zurkânî*, 7/20-21.

⁸⁶ ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zurkânî*, 4/54-55.

⁸⁷ Ebü Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Mağdisî, *el-Muğnî*, (y.y.,1986), 12/43; Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Telbisü İblîs*, nşr. İsmâ Fâris el-Haristânî, M. İbrâhim ez-Zağlî (Beyrût: 1414/1994), 228.

3- Dügünlerde def çalınmasında bir sakınca yoktur. Davul çalınması mekruhtur. Ahmed b. Hanbel'in bu konudaki görüşü şöyledir: "Dügün gibi etkinliklerde def çalmada bir sakınca olmayacağını ümit ederim. Ancak davulu hoş karşılamam."⁸⁹

Şafiî âlimler genelde müziği icra şekli, muhteva ve sonuçlarına göre değerlendirmişlerdir.

İmam Şâfiî'nin (ö. 204/820) müzik ile ilgili görüşü şöyledir: "Müziği sanat edinerek, onunla meşhur olup onunla anılan kişilerin şâhitlikleri kabul edilmez. Çünkü bu her ne kadar açık bir haram değilse de, batıla benzeyen mekruh bir eğlencedir. Onu meslek edinen saygınlığını kaybetmiş sefih kimsedir." Gazzâlî (ö. 555/1160), İmam Şâfiî'nin bu görüşlerini şöyle yorumlamaktadır: "İmam Şâfiî'nin 'bâtıla benzer' ve 'mekruh' ifadeleri haramlığa delalet etmez. Hatta 'bâtıl' demiş olsaydı bile 'haram' manasına gelmezdi. Ancak bununla faydasız bir şey ifade etmiş olurdu. Çünkü batıl, faydasız şey demektir."⁹⁰

İmam Gazzâlî çalgı aletlerine haram hükmünün verilebilmesi için şu şartları ileri sürmektedir:

1- İçki ile çalınması mutad olan çalgılar insanı içkiye teşvik eder. Çünkü bu gibi zevkler ancak içkiyle tamam olurlar.

2- Çalgı aletleri, içkiyi ve içki âlemlerini yeni terk eden kişilerde o âlemlere olan özlemleri hatırlatıp canlandırır. Böylece gönül içkiye meyleder. Zaten bu sebeple şarap için kullanılan kaplarda hurma şerbeti içmekte yasak edilmiştir.

3- Müzik konserlerine gitmek fâsıklara benzemek olacağından helal olmaz. Çünkü bu onların âdetidir. "Ve kim de bir topluma benzerse o toplumdandır."⁹¹

İmam Gazzâlî zamanının çoğunu, oyun ve eğlence maksadıyla müzik dinlemekle geçirmenin mekruh olduğunu ifade etmektedir.⁹²

Şafiî mezhebinde müzik, aşağıda zikredilen şartları taşıması halinde mubah görülmüştür. Bu şartlar; bireylerin toplumsal itibarını zedelememesi, insanlarda kötü ve haram duyguları harekete geçirmemesi, söz veya icrasında haramlara özellikle de zinaya teşvik edici unsur içermemesi, ahlaksızlara, karşı cins ve farklı din sahiplerine benzemeyi özendirmemesi, dini görev ve sorumlulukları engellememesi, insanları maddi (ekonomik) ve manevi zarara uğratmaması, kişiler üzerinde olumlu etkiler uyandırması, sanat ve estetik değeri taşımasıdır. Bununla birlikte Şafiî mezhebinde haramlığı hususunda özel nas bulunan çalgı âletlerine zaruret hâlinde cevaz verilmiş, çalışma motivasyonunu artıracak ya da hayra teşvik edecek vasıfta olduğu zaman meşru hatta mendub⁹³ kabul edilmiştir.

2.3. Mubah Gören Yaklaşım

Zâhiriye mezhebinin önemli imamlarından olan İbn Hâzım (ö. 456/1064), müziğin yasak olduğuna dair hiçbir nassın bulunmadığını ileri sürerek mubahlar arasında yer aldığını savunmuştur. Müziğin bu mubahlık sınırından çıkması ona göre şöyledir:

⁸⁸ Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kudâme el-Cemmâilî el-Mağdisî, *el-Muğni* (y.y., 1986), 12/43.

⁸⁹ Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Bağdâdî, *Telbîsü İblîs*, nşr. İsam Fâris el-Haristânî, M. İbrâhim ez-Zağlî (Beyrût: 1414/1994), 213.

⁹⁰ Hücetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî, *İhyâü ulûmi'd-dîn Tercümesi*, çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989), 2/704-705.

⁹¹ Gazzâlî, *İhyâ*, 2/684/685.

⁹² Gazzâlî, *İhyâ*, 2/751.

⁹³ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza er-Remlî el-Menûfî el-Enşârî el-Mısrî, *Nihâyetü'l-muhtâc ilâ şerhi'l-Minhâc* (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1404/1984), 8/298.

“ ‘Ameller niyetlere göre karşılık bulur.’ genel kaidesine, kim müziği Allah’a isyan etmek amacıyla dinlerse o fâsik olur. Kişi ibadetlerini daha arzulu eda edebilmek ve hayır işlerinde daha aktif olabilmek maksadıyla müzik dinlerse bununla Allah’a ihsan üzere itaat etmiş sayılır. İbadet veya günah maksadı olmaksızın müzik dinleyen kimseler fayda ya da zararı olmayan bir işle (lağv) meşgul olduklarından Allah (c.c.) tarafından bağışlanır. Bu maksatlarla müzik dinleme, dinlenmek için bahçeye çıkma veya kapısının önüne oturma ve elbiseleri çeşitli renklere boyama gibi bir şeydir.”⁹⁴

İbn Hâzım, “O, yerde ne varsa hepsini sizin için yarattı.”⁹⁵ ayetini esas alarak;⁹⁶ müziği yasakladığı ileri sürülen ayetleri hatalı yorumlama, hadisleri de uydurma, zayıf olma veya yanlış yorumlama gerekçesiyle dikkate almamıştır. O, bu husustaki fikhî hükmün kişilerin yaptıkları müziklerin söz veya icrasındaki duruma göre değişeceğini belirtmiştir.⁹⁷

İlk dönem sûfleri mûsiki (ğınâ, tegannî, elhan, telhin) yerine semâ terimini kullanmayı tercih etmişlerdir. Onların kendilerini nefsin arzularına düşkün kişilerle karıştırılmaktan korkmaları, semâda mûsikinin aksine ölçsüz seslerin hatta sessizliğin işitilmesi, semânın Allah, melek ve peygamberden dinlemeyi içerecek kadar geniş kapsamlı olması, ğınâ, elhan ve mûsiki kelimelerini kullanmamak suretiyle kendilerini dini bozmak ve bidatler uydurmakla suçlayan zahir ulemasının hücumlarına hedef olmaktan korunmaya çalışmaları ve semâyı oyun ve eğlence şeklinde algılamaları bu tercihin sebepleri arasında sayılabilir.⁹⁸

Semâ terimi sonraki dönemlerde daha çok ritimli ve ahenkli seslerin mûsiki nağmelerinin dinlenmesine tahsis edilmiş, sûflerin tertip ettiği mûsiki ve zikir meclislerine semâ meclisi denilmiştir.⁹⁹

Sûfler, “Raksın haram olduğu hususunda icmâ vardır.” iddiasını asılsız görmüşler; İmam Şâfiî, Ğazzâlî, Mevlânâ ve daha pek çok âlimin mûsiki ve raks anlamındaki semâyı mubah, oyun ve eğlence haline getirilen semâ ve raksı haram kabul ettiklerini söylemişlerdir.¹⁰⁰

Sonuç

Bu çalışmada Kütüb-i Tis’a özelinde merfû’ hadisleri esas alarak yaptığımız taramada Peygamberimiz zamanında kullanılan 13 müzik aleti bu müzik aletleriyle ilgili 22 hadis tespit edilmiştir.

Tespit edilen müzik aletleri, vurmali müzik aletleri başlığı altında; def, ğırbâl, tabl, ceres, celâcil, kûbe, telli müzik aletleri başlığı altında; me’âzif, berbaç, kennarat, kınnîn, ğubeyra, üflemeli-nefesli müzik aletleri başlığı altında; mezâmir ve Bûk adlarıyla haklarında bilgi verildi.

Hadislerde geçen müzik aletlerinden, kûbenin tavla, kınnîn’in bir çeşit kumar oyunu ve ğubeyranın bir çeşit içki olarak da tanımlanması, bu isimlerin müzik aletinden başka bir manaya da gelebileceğini göstermekte ve bu nedenle hadiste geçen yasaklayıcı, kınayıcı veya tehdit edici ifadelerin müzik aleti ile ilgili olmayabileceğini de ortaya koymaktadır.

⁹⁴ Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hâzım el-Endelûsî el-Şurtubî, *Muḥallâ* (Beyrût: Dâru’l-Âfâkı’l-Cedide, t.y.), 7/567.

⁹⁵ *Kur’ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâlî*, haz. Hayrettin Karaman vd. (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006), el-Bakara 2/29.

⁹⁶ İbn Hâzım, *Muḥallâ*, 7/559.

⁹⁷ İbn Hâzım, *Muḥallâ*, 7/559-571.

⁹⁸ Süleyman Uludağ, *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ* (İstanbul: İrfan Yayınevi, 1976), 220-225.

⁹⁹ Semih Ceyhan, “Semâ”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 36/455-457.

¹⁰⁰ Ceyhan, “Semâ”, 36/455-457.

Müzik aletleri ile ilgili yapılan araştırma sonucunda incelenen rivayetlerden; 8'ine şahîh, 1'ine şahîh li-gayrihî, 3'üne hasen, 9'una da zayıf hükmü verildiği anlaşılmaktadır. Buna göre müzik aletleriyle ilgili rivayetlerin sıhhat değerlendirmelerinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Def çalınmasına izin veren hadislerin şahîh ve hasen olduğu, düğünlerde def çalınmasını isteyen ve def çalanların helak olacağını ifade eden hadislerin zayıf olduğu,

Nikâhın ilanında ğırbâl çalınmasını isteyen hadisin zayıf olduğu,

Tabl çalınmasını hoş görmeyen hadisin zayıf olduğu,

Çan ve zil anlamlarına gelen ceresi şeytanın düdüklü olarak niteleyen hadislerin ve "içinde ceres bulunan kafileye melekler eşlik etmez" diyerek ceresi olumsuzlayan hadislerin şahîh olduğu,

Celâcilin evde bulunması ile ilgili olumsuz ifade kullanılan hadisin zayıf, kafilde hayvanların boynunda bulunması ile ilgili olumsuz ifade kullanılan hadisin şahîh olduğu,

Davul veya tavra olarak tanımlanan kûbeyi haram olarak ifade eden hadisin şahîh olduğu,

Me'âzifi helake sebep gören hadislerden birinin şahîh, diğer üçünün zayıf olduğu,

Berbatın imha edilmesini isteyen hadisin zayıf olduğu,

Kennaratın imha edilmesini isteyen hadisin zayıf olduğu,

Ķinnîni haram kılan hadisin zayıf olduğu,

Sarhoş edici bir tür içki, tanbur ve ud gibi müzik aletleri anlamına gelen ğubeyrayı yasaklayan hadislerin birinin şahîh, diğerinin şahîh li-gayrihî olduğu,

Mezâmîr'e izin veren hadisin şahîh olduğu,

İnsanları namaza davet etmek için kullanılması teklif edilen Bûku hoş görmeyen hadisin şahîh diğerinin hasen olduğu tespit edildi.

İslam fıkhında müzik ve müzik aletleri konusunda üç farklı yaklaşım ortaya çıkmıştır. Hanefiler müziği, haram ve harama yakın görürken, müzik aletlerini "haram li aynihi" olarak görmemiş; kişinin dinleyiş niyetine, dinleyendeki ve kullanandaki bazı özelliklere göre haram veya helal olabileceğini belirtmişlerdir.

Hanbeliler ve Şafîiler müzik ve müzik aletlerini genel olarak mekruh görmüşlerdir. Bununla birlikte Şafîiler icra şekli, muhteva ve sonuçlarına göre farklı değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Sûfîler ve Zâhiriler ise genel olarak mubah görürken Zâhiriler Allah'a isyan etmek için dinlenirse "Ameller niyetlere göredir." hadisine göre bunun fâsıklığa sebep olacağını ifade etmektedirler.

Müzik ve müzik aletleri konusunda görüş bildiren âlimler, müziği çeşitli yönleriyle tahlil ederek, gerek muhtevasında gerekse icrasında dinin temel kurallarına aykırılık teşkil etmeyen ve insanlarda olumlu sonuçlar ortaya çıkaran müziğe cevaz verirken bu özellikleri taşımayan müziğe cevaz vermemişlerdir. Bu kararlarında, içinde yaşadıkları toplumun sosyo-kültürel yapısının ve müziği kullanım amaç ve biçimlerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Funding / Finansman: This research received no external funding. / Bu araştırma herhangi bir dış fon almamıştır.

Conflicts of Interest / Çıkar Çatışması: The authors declare no conflict of interest. / Yazar, herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Akdoğan, Bayram. *Fıkıh Mezheplerine Göre Müzik Sanatı, Müzik Âleti ve Müzisyenler*. Ankara: 2017.
- Alalu, Suzan vd. *Yahudilikte Kavram ve Değerler*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayını A.Ş., 1996.
- Aydınlı, Abdullah. *Hadis İstılahları Sözlüğü*. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2019.
- Ayverdi, İlhan, *Misalli Büyük Türkçe Sözlük*, Kubbealtı Neşriyatı Yayınları, İstanbul, 2010.
- el-Elbânî, Nâsırüddîn. *Silsiletü'l-eḥâdîsi's-Şaḥîḥa*. 6 Cilt. Riyâd: Mektebetü'l-Ma'ârif, 1. Basım, 1422/2002.
- el-Elbânî, Nâsırüddîn. *Silsiletü'l-Eḥâdîsi'd-dDâife ve'l-Mevḏûa*. 14 Cilt. Riyad: Dâru'l-Ma'ârif, 1412/1992.
- Begavî, Ebû Muhammed Muḥyissünne el-Hüseyn b. Mes'ûd b. Muhammed el-Ferrâ'. *Şerḥu's-sünne*. nşr. Şuayb el-Arnaût, Muḥammed Zuheyre eş-Şâviş. 15 Cilt. Beyrût: 1403/1983.
- Beyhâkî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Alî. *es-Sünenü'l-kübrâ*. nşr. Muhammed Abdulkâdir 'Atâ, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 3. Basım, 1424/2003.
- Bozkurt, Nebî. "Mûsiki". *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 9/83. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Buḥârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmiu's-şâḥîḥ*. thk. Muhammed Züheyre b. Nâsır en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrût: Dâru Tûkî'n-Necâḥ, 1. Basım, 1422/2002.
- Buḥârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Edebü'l-müfred*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. çev. Hanifi Akın. İstanbul: Çelik Yayınevi, 2019.
- Dârimî, Ebû Muhammed Abdullah b. Abdurrahmân es-Semerḳandî. *es-Sünen*. thk. Hüseyin Selîm Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru'l-Muḡnî, 1412/2000.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*, thk. Muhammed Muḥyiddîn Abdulḥamid. 4 Cilt. Beyrût: el-Mektebetü'l-'Asriyye, t.y.
- Dusûkî, Muhammed. *Hâşiyetü'd-Dusûkî ale's-şerḥi'l-kebir*. Mısır: Dâru'l-Kütübî'l-İhyâi'l-'Arabî, ty.
- el-Fîrûzâbâdî Ebü't-Tâhir Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kûb b. Muhammed. *el-Kâmûsü'l-muḥîṭ*, thk. Mektebetü Taḥkîki't-Türâşi fî Müesseseti'r-Risâle, Beyrût: Müesseseti'r-Risâle li't-Tıbbâ'ati ve'n-Neşr ve't-Tevzî, 8. Basım, 1426/2005.
- Ebû Ya'lâ el-Mevşilî, Ahmed b. Alî b. el-Müşennâ et-Temîmî. *Müsned*. Thk. Hüseyin Selîm Esed. 13 Cilt. Dimeşk: Dâru'l-Me'mûn li't-Türâş, 1. Basım, 1404/1984.
- Ġazzâlî, *Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Ahmed et-Tûsî. İhyâü Ulûmi'd-Dîn Tercümesi*. çev. Ahmed Serdaroğlu (İstanbul: Bedir Yayınevi, 1989).
- el-Heysemî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Ebî Bekr b. Süleyman el-Heysemî. *Mecma'u'z-zevâid ve Menba'u'l-fevâ'id*. thk. Hüsamettin el-Ḳudsî. 10 Cilt. Ḳahire: Mektebetü'l-Ḳudsî, 1414/1994.
- Heytemî, Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed es-Sa'dî. *Keffu'r-ria' 'an muḥarremâti'l-lehvi ve's-sema'*. thk. 'Âdil Abdülmün'im Ebü'l-Abbâs. Ḳahire: Mektebetü'l-Ḳur'ân, t.y.
- İbn 'Âbidîn, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdilazîz el-Hüseynî ed-Dımaşḳî. *Hâşiyetü Reddi'l-Muhtâr*, thk. 'Âdil Ahmed Abdü'l-Mevcûd, Ali Muhammed Mavvid. Beyrût: Âlemü'l-Kütüb, 1423/2003.
- İbnü'l Cevzi, Ebü'l-Ferec Cemâlüddîn Abdurrahmân b. Alî b. Muhammed el-Baḡdâdî. *Telbîsü İblîs*. nşr. İsmâ Fâris el-Ḥaristânî, M. İbrâhîm ez-Zaḡlî. Beyrût: 1414/1994.
- İbn Esir, Ebü's-Seâdât Mecdüddîn el-Mübârek b. Esîrüddîn İbn Esir. *en-Nihâye fî ġarîbi'l-ḥadiş*. thk. Tâhir Ahmed ez-Zâvî. Beyrût: el-Mektebetü'l-İlmiyye, 1399/1979.
- İbn Ḥanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Ḥanbel eş-Şeybânî el-Mervezî. *el-Müsned*, thk. Şuayb el-Arnaût, 'Âdil Mürşid v.dğr. Beyrût: Müessesetu'r-Risâle, 1421/2001.
- İbn Ebû Hâtim, Ebû Muhammed Abdurrahmân b. Muhammed b. İdrîs er-Râdî. *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*. 9 Cilt. Beyrût: Dâru İhyâi't-Türâşi'l-'Arabî, 1271/1952.
- İbn Ḥazm, Ebû Muhammed Alî b. Ahmed b. Saîd b. Ḥazm el-Endelüsî el-Ḳurṭubî. *Muḥallâ*. Beyrût: Dâru'l-Âfâḳı'l-Cedîde, t.y.
- İbn Ḥıbbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Ḥıbbân b. Ahmed el-Büstî. *Şaḥîḥu İbn Ḥıbbân bi tertibi ibn Belbân*. 18 Cilt. thk. Şuayb el-Arnaût. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2. Basım, 1414/1993.

- İbnü'l-Hümâm, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvâhid b. Abdilhamîd es-Sivâsî el-İskenderî. *Şerhu Fethu'l-kadîr*. Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1424/2003.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. *Ğaribu'l-Ħadîs*. Bağdat: Maḥbâ'atü'l-'Anî, 1397/1977.
- İbn Kuḍâme, Ebû Muhammed Muvaffaḳuddîn Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Kuḍâme el-Cemmâilî el-Maḳdisî. *el-Muġnî*. y.y.,1986.
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Ķazvinî. *es-Sünen*, thk. Şuayb el-Arnaût, 'Âdil Mürsid, Muhammed Kâmil. 5 Cilt. Beyrût: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 1430/2009.
- İbn Mañzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Enşârî er-Rüveyfî. *Lisânü'l-'Arab*. 15 Cilt. Beyrût: Dâru Şâdir, 3. Basım, 1414/1993.
- İbn Ṭâhir, Ebü'l-Fazl İbnü'l-Ķayserânî Muhammed b. Ṭâhir b. Alî el-Maḳdisî eş-Şeybânî. *Kitâbu's-Sem'â*. thk. Ebü'l-Vefâ el-Merâġî, Ķâhire: Vüzerâtü'l-EvĶâf, t.y.
- Ķarâfî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. İdrîs b. Abdirrahmân Ķarâfî. *ez-Zahire*. thk. Muhammed Ħacî. 14 Cilt. Beyrût: Dâru'l-Ķarb, 1. Basım, 1415/1994.
- Karakaya, Fikret. "Lavta", *Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi*. 27/ 113-114. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'iu's-šanâ'i' fî tertîbi's-serâ'i'*. Ķahire: 1327-/1910.
- Keith, Alexander. *The Evidence of Prophecy Derived From The Fulfilment of The Predictions of The Hebrew Prophets And Apostles*. trc. J. L. Merrick. (İngilizce'den Farsça'ya), Edinburgh: Constable, 1846.
- Kluque, Friedrich. *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Berlin: 1975.
- Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli*, haz. Hayrettin Karaman vd. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2006.
- Kurban, Yasin. İnsan Tabiatı ve İslam Açısından Müzik (Müzik-Fıtrat İlişkisi). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* Mart 2019 23(1): 21-36.
- Muḥâmîd, Şeveş. *Aḥkâmu'l-Mûsikî'l-Ceres fî'l-Fıḳḥi'l-İslâmî*. Şam: Mecelletü Câmî'ati'd-Dımeşk li'l-'Ulûmi'l-İktisâdiyye ve'l-Ķanûniyye, 1427/2007.
- Mustafa, İbrahim. *el-Mu'cemu'l-vasîḥ*, Ķâhire: Mektebetü'l-Şuruki'd-Devliyye, 2004.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Ħaccâc. *el-Câmîu's-şâḥiḥ*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâķî, 5 Cilt. Beyrût: Dâru'l Kütübî'l-İlmiyye, t.y.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb b. Ali. *es-Sünen*, thk. Abdülfettâḥ Ebû Ķudde. 9 Cilt. Ħaleb: Mektebetü'l-Maḥbûâtî'l-İslâmîyye, 2. Basım, 1406/1986.
- Remlî, Ebû Abdillâḥ Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Ħamza er-Remlî el-Menûfî el-Enşârî el-Mısrî. *Nihâyetü'l-muḥtâc ilâ şerḥi'l-Minhâc*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1404/1984.
- Saḳfî, Sâlim b. Ali. *Aḥkâmu'l-Ġinâ ve'l-Me'âzif*. Ķâhire: Dâru'l-Beyân, 1416/1996.
- Şevkânî, Muhammed b. Ali. *Neylu'l-evṭâr şerhu Münteḳa'l-aḥbâr*. thk. İsamüddîn es-Sabâtî, 8 Cilt. Mısır: Dâru'l-Ħadîs, 1. Basım, 1413/1993.
- Tirmîzî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ. *es-Sünen*. thk. Ahmet Muhammed Şâkir, Muhammed Fuâd Abdubâķî, İbrahim 'Utve. 5 Cilt. Mısır: Şirketü Mektebetü ve Maḥbâ'atü Mustafa el-Bâbî el-Ħalebî, 1395/1975.
- Uludaġ, Süleyman. *İslâm Açısından Mûsikî ve Semâ'*, İstanbul: İrfan Yayınevi, 1976.
- Zemaḥşerî, Ebü'l-Ķâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Ħârizmî. *el-Fâik fî ġaribi'l-ḥadîs*. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1400/1979.
- ez-ZürĶânî, Abdülbâķî b. Yusuf b. Ahmed ez-ZürĶânî el Mısrî, *Şerhu'z-ZürĶânî alâ Muḥtasar Halîl*, Beyrût: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, t.y.